

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Kadri Salamäe
UURIVA AJAKIRJANDUSE, KOLLASE AJAKIRJANDUSE NING SKANDAALI
TUNNUSED BONNIERI PREEMIA VÕIDUTÖÖDES AASTATEL 2005-2015
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Signe Ivask, MA
Kaasjuhendaja: professor Halliki Harro-Loit, PhD

Tartu 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOOREETILISED LÄHTEKOHAD	5
1.1 Uuriva ajakirjandus	5
1.1.1 Uuriva ajakirjanduse tunnused praktikast.....	7
1.2 Kollase ajakirjanduse tunnused	10
1.3 Skandaali tunnused	11
1.4 Uudisloo mõjukus ja mõju	14
1.5 Eetilised konfliktid	16
1.6 Millist uurivat ajakirjandust tunnustatakse?	17
2. METODOLOOGIA	20
2.1 Uurimisküsimused	20
2.2 Meetod	21
2.2.1 Artiklite kodeerimine.....	22
2.2.2 Intervjuude kõrvutamine	23
2.3 Valim	24
2.3.1 Bonniereri preemia võitnud artiklid valimis	24
2.3.2 Intervjuud valimis	27
2.4 Meetodi kriitika	28
3. TULEMUSED	31
3.1 Uuriva ajakirjanduse kategooria	31
3.1.1 Uuriva ajakirjanduse tunnuste esinemise kokkuvõte	34
3.2 Skandaali kategooria	35
3.2.1 Skandaali tunnuste esinemise kokkuvõte.....	37
3.3 Kollase ajakirjanduse kategooria	38
3.3.1 Kollase ajakirjanduse tunnuste esinemise kokkuvõte	39
3.4 Uuriva, skandaalse ja kollase ajakirjanduse kategooriate tulemuste võrdlus	40
3.5 Artiklite temaatika	41
3.6 Artikli teksti päritolu kodeerimistulemused	41
3.7 Keelekasutus artiklites	43
3.8 Eetilised konfliktid artiklites	45
3.9 Mõju esinemine	47
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	50
4.1 Skandaali, kollase ja/või uuriva ajakirjanduse tunnused võidutöodes	50
4.2 Muude tunnuste esinemine	53
4.2.1 Emotsionaalne laeng võidutöodes	53
4.2.2 Allikaviited ja materjali valiidsus võiduartiklites.....	54
4.2.3 Bonniereri preemia võidutööde teemad.....	55
4.2.4 Toimetajatöö Bonniereri preemia võiduartiklites.....	56
4.3 Edasised uuringud	58
KOKKUVÕTE	59
SUMMARY	61
KASUTATUD KIRJANDUS	63
LISAD	67
Lisa 1. Kodeerimisjuhend	67

SISSEJUHATUS

“Seal (Bonnieri preemia žüriis – autor) on see põhimõte, et see (Bonnieri preemia võitja valimine – autor) ei tohi olla mehaaniline või et see ei tohi kujuneda punktiarvestuse järgi, vaid vaieldakse seni, kuni kõik on veendunud, et on tehtud õige otsus.”

Nii kirjeldas Bonnieri preemia žüriiliige Väino Koorberg bakalaureusetöö tarbeks tehtud ekspertintervjuus Bonnieri preemia žürii põhimõtet. Bonnieri preemia žüriisse kuuluvad suuremate Eesti ajalehtede peatoimetajad ning Eesti Ajalehtede Liidu esindaja. Bonnieri preemiat antakse Eestis välja 1995. aastast ning preemia võitnud töid nimetatakse Eesti uuriva ajakirjanduse koorekihiks. Tunnustus, mis Bonnieri preemia võitmisega kaasneb, on suure tähtsusega.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on otsida uuriva ajakirjanduse, kollase ajakirjanduse ja skandaali tunnuseid Bonnieri preemia võidutöodes, et selgitada välja, millise kolme ajakirjandusliigi tunnuseid esineb töodes kõige enam. Töö jaoks uurisin viimase kümne aasta Bonnieri preemiaga pälvatud artikleid. Võidutöid oli keeruline kaardistada, sest tihtipeale antakse preemia artiklisarja, mitte ühe uuriva loo eest, kokku moodustas valimi 22 lugu.

Võrreldes tavaliste uudislugudega on uuriva ajakirjanduse lood nõudlikumad nii teemadelt kui ka tõestusmaterjali poolest. (MacFayden, 2008) Samuti hindavad teoreetikud (Anderson and Benjaminson 1976; Ettema and Glasser 1998: 13; Protess et al. 1992: 4-5; Walton 2010, Stetka et al. 2013: 415, kaudu; Stetka et al, 2013) iseseisvat uurimist ning pikaajalist uurimisperioodi. Teoorias lähtusin ka kollase ajakirjandusele ja skandaalile omastest tunnustest, eetilistest konfliktidest ja toimetajatööst uurivas ajakirjanduses. Samuti analüüsisin Bonnieri preemia võidulugude emotsionaalsust, sest just see on Wahl-Jorgenseni (2013) arvates üks olulisemaid tunnuseid Ameerika Ühendriikide prestiižeima ajakirjandusauhinna, Pulitzeri preemia, võidulugudes.

Töö tarbeks tegin ekspertintervjuud Eesti Bonnieri preemia žüriiliikmetega. Bakalaureusetöö esialgsete uurimisküsimuste järgi plaanisin intervjuuerida kõiki Bonnieri preemia staažikamaid žüriiliikmeid ning analüüsida ajakirjanduslikke väärtuseid, mida žüriiliikmed võitjaloo valimisel arvestavad. Bonnieri preemia žürii koosolekuruumi kokkuleppe tõttu õnnestus intervjuuerida nelja žüriiliiget. Seega

otsustasin läbi viia viimase kümne aasta Bonnieri preemia võiduartiklite kombineeritud kontentanalüüsi, milles kaardistasin erinevate ajakirjandusžanrite tunnuseid võidulugudes.

Kodeerimistulemused kõrvutasin žüriiliikmetega tehtud nelja ekspertintervjuude tulemustega, et selgitada välja, millised on Bonnieri preemia töödes üles kerkivad tunnused, kui palju neid on, miks need Bonnieri preemia žüriiliikmete meelest sellised on ning mis on need kriteeriumid, mille üle žürii võitjat välja selgitades koosolekuruumis vaidleb.

Bakalaureusetöö jaoks töötasin teooriapõhiselt välja kodeerimistabeli uuriva, kollase ajakirjanduse ja skandaali tunnustega, lisandus kategooria "muud tunnused". Tabelisse koondatud tunnuste järgi teostasın artiklite kodeerimise ning kõrvutasin kodeerimistulemused kvalitatiivsel sisuanalüüsil saadud ekspertintervjuude tulemustega.

Bakalaureusetöö on jagatud nelja suuremasse peatükki: teoreetilised lähtekohad, meetod ja valim, tulemused ja diskussioon ning järeldused. Need on omakorda jaotatud mitmeteks alapeatükkideks.

1. TEOOREETILISED LÄHTEKOHAD

Teoreetiliste lähtekohtade peatükis annan ülevaate tunnustest, mida on teoreetikud omistanud uurivale ajakirjandusele ning kollasele ja skandaalsele ajakirjandusele. Võrdlen ajakirjanduslike lugude mõju avaldumist ühiskonnas, annan ülevaate võimalikest eetilistest konfliktidest uurivas ajakirjanduses ning uuriva ajakirjanduse lugude tunnustamisest mujal maailmas. Lisaks esitan tabeli ajakirjanduslikest tunnustest, mille põhjal töötasin välja kodeerimistabeli.

1.1 Uuriv ajakirjandus

Uuriva ajakirjanduse mõistel on juures justkui nähtamatu kvaliteedimärgis. Riiklikud ajalehed kasutavad uuriva ajakirjanduse mõistet oma lehte iseloomustava turundusteriminina, et proovida äratada selle abil tähelepanu ning koguda lugejaid vanemate, jõukamate ja kõrgemalt haritud inimeste seas. Kui lehed kasutavad enda iseloomustamiseks uuriva ajakirjanduse mõiste, viitab see seega pigem toimetuse agendale turundada enda toimetuse pakutavaid lugusid, mitte tingimata toimetuse töömeetoditele. (Horrie, 2008: 119) Küll aga, nagu mõiste nimetuski ütleb, väljendab uuriva ajakirjanduse mõiste seda, kuidas on artikliks informatsiooni kogutud. Mille järgi defineerivad uurivat ajakirjandust aga teoreetikud?

Uuriva ajakirjanduse defineerimine on aga nagu hea kunsti või kirjanduse defineerimine: lihtsam on esitada praktilisi näiteid kui defineerida kindlakujuline mõiste. (Stetka et al, 2013: 415) Üldmõisted ajakirjanduse liikide ja kriteeriumite kohta on liialt laiad, et panna paika ühest kindlat definitsiooni. Ajakirjanikel ja toimetustel võivad olla erinevad arusaamad uurivast ajakirjandusest, selle võtetest ning uuriva ajakirjanduse tarvis kasutatavast ajaressursist. See võib olla üheks põhjuseks, miks võivad tekkida erinevate ajakirjanike ja väljaannete uuriva ajakirjanduse lugude vahel erinevused uuriva ajakirjanduse tunnuste ja kvaliteedi osas. Ühine normeeritud süsteem justkui puudub, mille alusel uurivat ajakirjandust defineerida ja praktiseerida.

Küll aga kirjeldas kirjeldas Spark (1991) klassikalist uurivat ajakirjandust kui artiklit, milles oli vaid üheksas lõigus selgelt ja lihtsalt selgitatud loo teema, konfliktis olevad kolm osapoolt ning nende kommentaarid, loo kirjutanud ajakirjanikul oli olemas süüdistust tõestav dokument. Spark (1991) ennustas, et kui dokumenti poleks olnud, oleks uuriva ajakirjanduse loost tulnud vaid süüdistav-eitav lugu, jättes lugejale

otsustada, keda uskuda. Süüdistav-eitav lugu on ajakirjanduslik artikkel, milles esineb konflikt. Loos süüdistab üks osapool teist, teine pool eitab oma süüd ning ilma tõestusmaterjalita ei ole võimalik kinnitada ei süüdistavate süüd kindlalt. (Spark, 1991) Seega ongi lugu lihtsalt mingisuguse konflikti kajastamine, milles lahendusi või süüdlasi ei leita.

Süüdistav-eitav lugu on küllaltki atraktiivne – nende kohta ei esitata kaebuseid, need vähendavad ajakulu ja difamatsiooni võimalust (Spark, 1991). Uuriv ajakirjandus läheb seega kaugemale pelgalt süüdistustest ja nende eitamisest; uuriva ajakirjanduse puhul tuleb esitada faktid, mis defineerivad probleemi.

Niisiis väljendab uuriva ajakirjanduse lugu välja kaevatud faktidel põhinevat otsust ja tõde, mitte pelgalt mõlema osapoole kommentaare. Uuriv ajakirjandus peab tõestama kogutud infoga, et keegi on eksinud, mitte jätma tõe üle otsustamise meediatarbijale, lugejale.

Protess et al. (1991) esitavad ülevaate uuriva ajakirjanduse definitsioonidest, enamiku neist on andnud uurivad ajakirjanikud ise. Täpsed uuriva ajakirjanduse definitsioonid küll erinevad, ent teadlased on pakkunud samasuguseid tunnuseid uuriva ajakirjanduse kirjeldamiseks. Uuriv ajakirjandus on “pikajaliselt uuritud avaldatu võimu juures olevate inimeste moraalsetest ja seaduslikest üleastumistest” ja see “nõuab rohkem aega ja allikaid kui harilik reporteritöö”. (Stetka et al, 2013: 415)

Nii teoreetikud kui ka praktikud rõhutavad “pikajaliselt uuritud” ja süstemaatilist uurimist. (Anderson and Benjaminson 1976; Ettema and Glasser 1998: 13; Protess et al. 1992: 4-5; Walton 2010, Stetka et al. 2013: 415, kaudu) Teadlased nõustuvad sellega, et uuriva ajakirjanduse teemad on moraalist ja seadusandlusest üleastumine – need on mingit tüüpi vead, seaduslikud või mitte, (de Burgh 2008a; Ettema and Glasser 1998: 13; Stetka et al, 2013: 415, kaudu; Protess et al. 1991) üleastujaks on inimesed, kelle käes on võim.

Võimukandjateks peavad Stetka ja Örnebring (2013: 415) inimesi poliitilistest ja majanduslikest ühiskonnasfääridest. Üleastumised võivad olla süstemaatilised, ent uuriv ajakirjandus nõuab, et üksikisik või inimeste grupp võtaks oma vigade eest vastutuse. (Ettema and Glasser 1998: 189, Stetka et al, 2013: 415, kaudu)

1.1.1 Uuriva ajakirjanduse tunnused praktikast

Nii nagu mainitud, peavad teoreetikud paremaks selgitada uuriva ajakirjanduse olemust pigem ajakirjanike praktiliste töövõtete näitel.

MacFaydeni (2008: 138) arvates on uuriva ajakirjanduse artiklid tavalistest uudislugudest nõudlikumad nii teemade kui ka tõendusmaterjali standardite poolest. Kasutatakse palju erinevaid meetodeid, et tõendada ühte ja sama fakti. Lugudes, mille puhul on vähe või pole üldse ettekandeid või avalikke dokumente ning vähe valitsuse läbipaistvust, tuleb otsida teistsuguseid tõendusmaterjale, näiteks rohkesti suulisi allikaid – tunnistajaid. Leppida ei tohiks vaid ühe allikamaterjaliga. (MacFayden, 2008: 138) Niisiis on uuriv ajakirjandus üles ehitatud ühiskonna kitsaskohtade protsesside kajastamisele vettpidava tõestusmaterjaliga, mida on võimaluse korral kontrollitud mitmel eri viisil.

Uuriva ajakirjanduse protsessi olemus on uuring (*research*) – faktide ja tõendusmaterjali kaevamine (*digging*) ning materjali tõestamine, et mitte minna vastuollu ajakirjanduseetika ja seadustega. (MacFayden, 2008)

Uuriva ajakirjandusloo tegemise protsess näeb paljuski välja samasugune nagu iga ajakirjandusliku loo tarbeks tehtav taustauuring, ent ajakirjanikud uurivad tõendite tagamiseks infot detailsemalt ning kasutades erinevaid allikaid, et enda väidetut tõestada. Selline protsess võib olla paljudele toimetustele liiga kallis ja ajakulukas. Toimetused ei pruugi investeerida uurivasse ajakirjandusse aega ja raha, saada enda valdusesse väärtusliku info, kajastada seda kiiresti ning kontrollimata viisil ning nimetada seda uurivaks ajakirjanduseks seetõttu, et kasutada uuriva ajakirjanduse mõistet ära turundusterminina. (MacFayden, 2008)

Stetka ja Örnebring (2013) uurisid oma teadustöös uurivat ajakirjandust kümnes postsovietlikus riigis, kes on ühinenud Euroopa Liiduga alates 2004. aastast, nende hulgas ka Eestit (ülejäanud riigid: Bulgaaria, Tšehhi, Ungari, Läti, Leedu, Poola, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia). Kui arvuliselt on analüüsitud riikides uurivaid ajakirjanikke küllaltki palju, tõid Stetka ja Örnebringi (2013) uuringus küsitletud postsovietlike riikide ajakirjanduseksperdid välja “uurivate lugude suure kvaliteedierinevuse” ning rõhutasid erinevust selle vahel, mida nad tajusid kui “päris” uurivat ajakirjandust ning keda peavad “nii-nimetatud” või “pseudo” uurivaks ajakirjanikuks. Lisaks tõid nad (Stetka et al, 2013: 420) välja mõiste “ajakirjanikud, kes

nimetavad end uurivateks ajakirjanikeks”, ent töötavad mõne meediaettevõtte omanike poliitiliste ja majanduslike huvide eest või avaldavad lihtsalt lekkinud informatsiooni pingutuseta kontrollida mitmest allikast ja üksikasjalikult analüüsida (“päris” ja “pool-“ uurivat ajakirjandust on eristanud ka Kovačič ja Erjavec 2011, Stetka et al, 2013: 420, kaudu). Lekete-teemalised ajakirjanduslikud lood tõstatavad alati küsimuse, kus kohast ajakirjanik sai selle info ning kellele oli kasulik see, et ajakirjanik sai info enda käsutusse. Lekkinud dokumendid altkäemaksu võtmisest võivad tekitada küll suure meediakära ja tuua kaasa ühiskondlikke tagajärgi. Küll aga ei pruugi tagajärjed olla püsivad.

Yana Tavanier Bulgaariast, kes oli üks Stetka ja Örnebringi uuringu intervjuueeritavatest rääkis, et “meil (bulgaarlastel – autor) on midagi, mida võiks nimetada “kausta-uurimiseks” (*folder-investigation*). Ajakirjanikule antakse kaust ja ta teostab niinimetatud “uurimise”. Tegelikult aga on kõik looks vajalik juba olemas kaustas ja ajakirjanik ei proovi otsida muud informatsiooni.” (Stetka & Örnebring 2013: 420)

Eestis ajakirjanike iseseisva uurimistöö mahtu pole kuigi palju uuritud, ent Kaidi Kasenõmme bakalaureusetöös (2014: 71) olid esitatud intervjuud Eesti ajakirjanduspraktikutega, kes tunnistasid samuti, et ajakirjanikud ei tegele iseseisva uurimisega kuigi palju. Kasenõmm mainis, et ajakirjanduse valvekoera funktsioonist rääkisid Eesti praktikud teostatud intervjuudes vähe. Lisaks tunnistasid praktikud Kasenõmme (2014: 71) uuringus, et „väga vähesed ajakirjanikud tegelevad iseseisva infootsingu ja analüütilise andmebaaside jälgimisega“.

Sarnast pool-uuriva ajakirjanduse praktiseerimist tunnistasid Stetka ja Örnebringi (2013: 420) järgi enamike uuritud postsovietlike riikide eksperdid, mis tegi pool-uurivast ajakirjandusest pigem normi kui erandi. Stetka ja Örnebringi intervjuueeritav tõi näite Läti ajakirjandusest:

“Lätis pakutakse uuriva ajakirjanduse nime all uudislugusid, mis on kommeteerivad, analüüsivad lood või lihtsalt lekkinud dokumendid ilma igasuguse ajakirjandusliku pingutuseta infot tõestada ja konteksti asetada”.

(Stetka et al 2013: 420).

Pettunud oli ka intervjuueeritav (Stetka et al 2013: 420) Dan Turturica Rumeeniast, kes rääkis, et Rumeenias teevad ajakirjanikud prokuröri raportile lisaks kolm telefonikõnet

ja nimetavad seda uuriva ajakirjanduse artikliks. Uuriv ajakirjandus on pikaajaline protsess, nõuab kaalumist, uurimistööd ja arvukalt allikaid. Eelnevalt kirjutatule tuginedes mõistab uuriv ajakirjandus kellegi süüdi, sest tegemist ei ole looga, kus osapooled üksteist süüdistavad ja endid kaitsevad. Üks osapool on faktide ja tõenditega süüdi tunnistanud ning eksija peab võtma vastutuse, kuid sellist lugu kiiresti ja tõenditeta kirjutades, võib toimetuse panna end olukorda, milles rikub ajakirjanduseetikat spekulatsioonides või esitades valeinfot.

Üldine Stetka ja Örnebringi (2013) uuringu tulemus näitab, et otsene uuriva ajakirjanduse lugude mõju uuritud regioonis on nõrk. Korrumppeerunud ametnikud jäävad sageli ametisse või lahkuvad vaid ajutiselt, et tulla tagasi, kui meedia tähelepanu on nihkunud edasi teistele teemadele. Lisaks, kui poliitikuid sunnitakse tagasi astuma ja on alustatud kohtumenetlusega, jõuab vaid harva rikkumine süüdimõistmiseni.

“Suurepärase uuriva ajakirjandusliku loo tagajärjeks ei piisa alati kellegi tagasiastumisest,” ütles üks küsitlusele (Stetka et al 2013: 426) vastaja Rumeeniast. Lekkinud skandaalsete dokumentide avaldamisest ja näiteks poliitiku avalikust ristilöömisest ei pruugi olla ühiskonnale pikaajalist mõju, pigem on tegu laia kõlapinda taotleva looga, mis võib olla majanduslikult kasulik väljaandele, ent mitte üldiselt ühiskonnale.

Eelkirjutatu põhjal on uuriva ajakirjanduse tunnused järgmised:

1. pikaajaline uurimisprotsess (Anderson and Benjaminson 1976; Ettema and Glasser 1998: 13; Walton 2010, Stetka et al. 2013: 415, kaudu; Protess et al. 1991: 4-5)
2. loos kasutatakse rohkelt allikaid (Stetka et al, 2013:415)
3. teemad on moraalist ja seadusandlusest üleastumine (de Burg 2008; Ettema and Glasser 1998: 13; Stetka et al, 2013: 415, kaudu; Protess et al. 1991)
4. eeldab iseseisvat uurimist, mitte dokumentide lekkeid (Stetka et al, 2013: 420)
5. läheb kaugemale süüdistustest, nõuab et vigade eest võetaks vastutus. (Spark (1991: 1), (Ettema and Glasser 1998: 189, Stetka et al, 2013: 415, kaudu)

1.2 Kollase ajakirjanduse tunnused

Uuriv ajakirjandus liigitatakse kvaliteetse ajakirjanduse alla, sellest eraldiseisev ajakirjanduse liik on kollane ajakirjandus ehk tabloid.

Colin Sparks (Sparks et al, 2000: 14-15) jagab trükiajakirjanduse viite rühma:

1. Kvaliteetajakirjandus (*the serious press*)
2. Poolkvaliteetne ajakirjandus (*the semiserious press*)
3. Kvaliteetne populaarajakirjandus (*the serious-popular press*)
4. Tabloid, kus esineb põgusalt ka tõsisemaid teemasid (*the newsstand tabloid press*)
5. Tabloid (*the supermarket tabloid press*)

Populaarajakirjandust kirjeldab Sparks et al (2000: 15) kui populaarset ajalehte, mille toimetused paneb rõhku visuaalsele disainile ning milles kajastatakse tihti skandaale, sporti ja meelelahutust. Küll aga kajastatakse neis suures osas ka tõsisemaid teemasid nagu näiteks poliitika ja majandus.

Eesti ajalehtedes ja uudismagasinides käsitletavaid teemasid arvestades on enamuses tegemist Sparksi et al (2000: 15) käsitluse järgi kvaliteetse populaarajakirjandusega. Rõhku pannakse visuaalsele disainile – oluline on pilt ja suured pealkirjad. Küll aga on uudistemade põhirõhk poliitilistel uudistel ning majandusel, mitte spordil ja kuulsuste tegemistel.

Tabloidajakirjandus ei tööta aga vaakumis, vaid annab edasi teatud kultuuri omadusi. Kollane ajakirjandus teeb viimast viisil, mis on muule meediale vastumeelne või küündimatu. Tabloidväljaanded täidavad avalikkuse vajadust lugeda moraliseerivaid lugusid, kuulujutte, sensatsioonilisi ja intriige tekitavaid narratiive igapäevaelust ning tuntud inimeste tegemistest. (Zelizer, 2000: 10)

Zelizeri (2000) tabloidajakirjanduse iseloomustusel on mõningaid sarnasusi uudiskriteeriumiga „mõjukus“. Kui tabloidajakirjandusele on olemas alati koht ajakirjanduses, tähendab see seda, et inimesi köidab seal kirjutatu ja seepärast seda ka tarbivad.

Kollast ajakirjandust iseloomustavad tunnused on järgmised:

1. rõhk visuaalsel disainil (Sparks et al, 2000: 14-15)
2. kajastatakse tihti skandaale, sporti ja meelelahutust (Sparks et al, 2000: 14-15)

3. oluline on prominentsus (Zelizer, 2000: 10)
4. esineb moraliseerivaid lugusid, kuulujutte, sensatsioonilisi ja intriige tekitavaid narratiive (Zelizer, 2000: 10)
5. võivad teha ajakirjaniku või toimetuse tuntuks (Waisbord, 2004: 16)
6. kutsub esile avalikkuse hukkamõistu ja moraliseeriva pahameele (Thompson, 2000, Wahl-Jorgenseni, 2013: 132, kaudu)
7. reeglitest üleastumine (Thompson, 2000, Wahl-Jorgenseni, 2013: 132, kaudu)

1.3 Skandaali tunnused

John B. Thompson (2000: 13-14) on selgitab skandaali kui sündmust nii:

1. nende ilmumine või olemasolu eeldab üleastumist mingitest väärtustest, normidest või moraalist
2. nende ilmumine või olemasolu sisaldab saladuse mõistet või varjamist, aga nende olemasolusse usuvad tugevalt inimesed, kes pole skandaaliga seotud
3. mõned skandaaliga mitte seotud isikud mõistavad hukka teod või sündmused ja võivad olla üleastumisest solvatud
4. mõned skandaaliga otseselt mitte seotud isikud väljendavad enda nõrdimust tegude või sündmuste avaliku hukkamõistuga
5. tegude või sündmuste paljastus ja hukkamõist võivad kahjustada vastutavate isikute reputatsiooni (küll aga mitte alati)

Silvio R. Waisbordi (2004: 16) järgi pole skandaalsed uudised nagu kõik teised. Üksikutel teistel uudislugudel on samasugune võime tekitada adrenaliinitulva toimetuses ja ajada ajakirjanikud pööraseks. Reporterid osalevad palavikuliselt võimalike sahinete otsimises ning toimetajad kammivad läbi puudujääke allikates või seni avaldatud uudistes. Toimetuse pulss lööb kiiremini eriti päevadel, kui toimetuse arvates plahvatuslik paljastus avaldatakse. (Waisbord, 2004: 16)

Skandaalid pakuvad võimalusi tulla välja pommuudistega, mis omakorda võivad anda toimetusele ja ajakirjanikule võimaluse saavutada professionaalset kuulsust. (Waisbord, 2004)

Ajakirjanduskultuurile, mis mõõdab parlamendiliikmete ja presidentide tagasiastumist kui professionaalset saavutust, on skandaalid ilmselgelt atraktiivsed. Skandaalsed uudised, nagu ka sõjakorrespondentide lood ja uuriva ajakirjanduse lood, on uudiseid,

mis pakuvad reporterile võimaluse koguda kuulsust. (Waisbord, 2004: 16) Skandaalidel ja uurival ajakirjandusel on mõningaid sarnasusi. Eelmises alapeatükis välja toodud uuriva ajakirjanduse tunnuse – ajakirjandusliku artikli otsene mõju ühiskondlikele protsessidele, on toonud välja ka Waisbord (2004), kirjeldades skandaale. Niisamuti ei pea skandaalide mõju piirduma laia kõlapinna tekitamisega, vaid võib esile kutsuda ka reaalseid muutuseid – näiteks mõne poliitiku süüdimõistmise või tagasiastumise.

Thompsoni (2000, Wahl-Jorgenseni, 2013: 132, kaudu) järgi on poliitiliste skandaalide kajastamine uurivale ajakirjandusele sarnane ajakirjanduslik žanr, mis kutsub samuti esile avalikkuse hukkamõistu ja pahameele, kui reegleid on väidetavalt rikutud. Selline kajastus omakorda mõjutab emotsionaalselt avalikkust ja on vajalik osa moraalselt arutelust, et saada aru õigluse nõuete keerukusest. (Wahl-Jorgensen, 2013: 132)

Sarnane kriteerium nii skandaalsel uudisel kui ka uuriva ajakirjanduse lool on publiku mõjutamine ka emotsionaalsel tasandil, et ühiskonnas tekiks loo tõttu diskussioon ja tagajärg.

Artikli teemat kirjeldavad tunnused on nii uuriva ajakirjanduse, skandaalse ajakirjanduse ja kollase ajakirjanduse puhul mõneti sarnased (tabel 1). Küll aga pole uuriva ajakirjanduse eesmärk skandaalile ja kollasele ajakirjandusele omane hukkamõist. Tabel ei ole uuriva, skandaalse ja kollase ajakirjanduse tunnuseid võrdlev, vaid kirjeldav.

Tabel 1. Teooria põhjal koostatud tunnuste kokkuvõtlik ja ülevaatlik tabel

Uuriv ajakirjandus	Skandaali tunnused <i>(Thompson, 2000)</i>	Kollase ajakirjanduse tunnused
pikaajaline uurimisprotsess <i>(Anderson and Benjaminson 1976; Ettema and Glasser 1998: 13; Protess et al. 1992: 4-5; Walton 2010, Stetka et al. 2013: 415, kaudu)</i>	mõned skandaaliga otseselt mitte seotud isikud väljendavad enda nõrdimust tegude või sündmuste avaliku hukkamõistuga	kutsub esile avalikkuse hukkamõistu ja moraliseeriva pahameele <i>(Thompson, 2000, Wahl-Jorgenseni, 2013: 132, kaudu)</i>
loos kasutatakse rohkelt allikaid <i>(Stetka et al,</i>	mõned skandaaliga mitte seotud isikud mõistavad	kajastatakse tihti skandaale, sporti ja

2013: 415)	hukka teod või sündmused ja võivad olla üleastumisest solvatud	meelelahutust (<i>Sparks et al, 2000: 14-15</i>)
teemad on moraalist ja seadusandlusest üleastumine (<i>de Burgh 2008a; Ettema and Glasser 1998: 13; Protess et al. 1992; Stetka et al, 2013: 415, kaudu</i>)	nende ilmumine või olemasolu eeldab üleastumist mingitest väärtustest, normidest või moraalist	esineb moraliseerivaid lugusid, kuulujutte, sensatsioonilisi ja intriige tekitavaid narratiive (<i>Zelizer, 2000: 10</i>)
eeldab iseseisvat uurimist, mitte dokumentide lekkeid (<i>Stetka et al, 2013: 420</i>)	nende ilmumine või olemasolu sisaldab saladuse mõistet või varjamist, aga nende olemasolusse usuvad tugevalt inimesed, kes pole skandaaliga seotud	võivad teha ajakirjaniku või toimetuse tuntuks (<i>Waisbord, 2004: 16</i>)
läheb kaugemale süüdistustest, nõuab et vigade eest võetaks vastutus. (<i>Spark (1991: 1), (Ettema and Glasser 1998: 189, Stetka et al, 2013: 415, kaudu</i>)	tegude või sündmuste paljastus ja hukkamõist võivad kahjustada vastutavate isikute reputatsiooni (küll aga mitte alati)	lood reeglite rikkumistest (<i>Thompson, 2000, Wahl-Jorgenseni, 2013: 132, kaudu</i>)
		oluline on prominentsus (<i>Zelizer, 2000: 10</i>)
		tagajärg (<i>Wahl-Jorgensen, 2013: 132</i>)
		rõhk visuaalsel disainil (<i>Sparks et al, 2000: 14-15</i>)

Koostaja: autor

1.4 Uudisloo mõjukus ja mõju

Uudiskünnise ületamise ning uudisväärtuslikkuse kontekstis on oluline mõiste uudisloo mõjukus. Viimane on kriteerium, mille alusel tehakse otsus, millest kirjutada. Küll aga võib mõjukust tajuda ja defineerida väga erinevalt.

Mõjukus on loo tasandil vajalik uudiskriteerium, mille olemasolu tõstavad Paul Brightoni ja Dennis Joy (2007: 25) arvates ajakirjanikud vaistlikult esile, väites, et tunnevad auditooriumit. Ajakirjanikud usuvad, et teavad, mis on publikule mõjukas lugu, kuid päris täpselt seda defineerida ei oska.

Uudisväärtuste defineerimisele panid aluse Galtung ja Ruge (Bell, 1991: 156, kaudu), nad pakkusid välja kümnekond faktorit, mis mõjutavad uudistevalikut meedias, nende seas ka mõjukus. Mõjukus (van Dijk 1988b: 122, Belli, 1991: 157-158, kaudu) on mõju auditooriumi eludele või lähedus inimeste endi kogemusega. Mõjukuse saavutamine ajakirjanduslikus loos on üpris keeruline ja nõuab toimetuselt palju tööd. Tavalise vaatenurga avaldamisel majanduslikest teadaannetest, poliitilistest otsustest või teaduslikest avastustest tuleb esmalt mõelda sellele, kuidas mõjutavad eelnimetatu tavalise inimese elu – näiteks, rohkem raha tavakodaniku taskus. (Bell, 1991: 158)

Väike öine tulekahju Des Moines'is Iowa osariigis Ameerika Ühendriikides puudutab ainult seal lähedal elavat inimest. Küll aga, kui tulekahju Des Moines'i koolis põhjustas terroristi lõhkeseadeldis, mis plaaniti esialgu paigaldada hoopis Londoni Heathrow lennujaama suunduva lennuki pardale, siis tõmbab mõjukus laiema publiku tähelepanu. (Brighton et al, 2007: 25)

Brightoni ja Joy (2007: 25) ning Allan Belli (1991: 158) näited illustreerivad seda, kuidas ühes maailma paigas toimuvast kirjutatu võib olla ühtaegu oluline nii kohalikele kui ka rahvusvahelisele avalikkusele. Olulisus ajakirjandusliku loo publikule oleneb seega loo fookusest. Lõhkekeha London Heathrow lennujaama suundaval lennukil ei puuduta geograafilise läheduse mõttes üksnes inimesi Suurbritannias, vaid inimesi kõikjal maailmas, sest terrorism on ülemaailmne probleem ja mõjutab paljude inimeste elusid.

Uudisloo mõjukusest tuleb eristada uudisloo mõju, millel on samuti erinevaid mõistmisvõimalusi. Mõju kui efekti definitsioon võib näida sellena, et uudisloo

tagajärjel muutub midagi ühiskonnas pikaajaliselt. Mõjuna võib aga kirjeldada ka lühiajalist muutust, näiteks mõne seaduserikkuja avalikku ristilöömist. Ka uudisloo tagajärjel kasvava teadlikkuse kasvu saab käsitleda teatava uudisloo mõju all.

Erinevate teooriate kombineerimisel (Elmelund Præstekær *et al*, 2008; Lull *et al*, 1997; Thompson, 1997, 2000; Vasterman, 2005, Harro-Loit *et al*, 2011: 436, kaudu) jaotasid Harro-Loit ja Paimre (2011) intensiivse meediakajastuse mõju oma teadusartiklis järgmiselt:

- reaalsed tagajärjed (sotsiaalne reform, poliitiku tagasiastumine, usalduse kaotamine);
- tagajärjed ajakirjanduslikule tegevusele (eetikateemalised debatid kajastatust, muutused ajakirjandustavades)
- dikursiivne mõju (intensiivne meediakajastus toob kajastatu kohta pildile erinevaid arvamusi ja mõisteid)

Harro-Loit, Paimre (2011: 436)

Uuriva ajakirjanduse praktikatest rääkinud teooria peatükis puudutatud Stetka ja Örnebringi uuring (2013) väärtustab uuriva ajakirjanduse juures pikaajalist ühiskondlikku mõju, mis hõlmab endas seda, et moraali- või seaduserikkujad mõistetakse süüdi, mitte ei süüdistata ega häbistata avalikult omamata täielikku tõendusmaterjali. Uuriva ajakirjanduse roll on ühiskonna valvekoerana hoida pilk peal protsessil ja otsida tõde ning läbipaistvust, hoolimata meediamajanduslikest kasudest.

1.5 Eetilised konfliktid

Tõestusmaterjalita väited ajakirjanikule usutavalt tunnistajalt vajavad samasugust põhjalikku uurimist ja tõendamist nagu süüdistavate mahasalgamised. Tõsiste uurivate lugude puhul on MacFaydeni (2008) sõnul tavaline praktika otsida kompromiteerivat materjali kõige lähedasematelt allikatelt, vältides riski, et sellisel juhul saab kogutud materjali kasutada terve loo vastu.

Läbikukkunud uuriva loo tulemus on viimasel minutil ilmnev ebameeldiv üllatus loo võtmetunnistajalt, kes on ajakirjanikule seni esitanud valeinfot. See võib kahjustada loo usaldusväarsust ning sageli ka ajakirjaniku karjääri. Seab kahtluse alla looks kasutatud tõendusmaterjali usaldusväarsuse ja ajakirjaniku professionaalsed standardid. (MacFayden, aasta: 143)

Üks uuriva ajakirjanduse tunnustest on nii-nimetatud süüdimõistmine, sest nagu eelnevalt mainitud pole uuriva ajakirjanduse puhul tegemist looga, kus osapooled üksteist süüdistavad ja endid kaitsevad. (Spark 1991) Uuriva ajakirjanduse loos on üks osapool faktide ja tõenditega süüdi tunnistatud ning eksija peab võtma vastutuse, kuid kirjutades sellist lugu kiirustades ja tõestusmaterjalita, võib toimetus panna end olukorda, milles rikub ajakirjanduseetikat.

Üks ajakirjanduse reguleerimisvorm on eetikakoodeks. Tegemist on institutsioonide eneseregulatsioonivormiga, mis määratleb ideaalsed käitumisviisid. (Abramovitch 2007, Juurik, 2012: 6) Eetikakoodeksist ei saa välja lugeda käitumisjuhust iga juhtumi jaoks, millega tuleb uurival ajakirjanikul aeg-ajalt silmitsi seista. "Selline ebaselgus lubatu ja keelatu eristamise osas on Abramovitchi järgi üheks peamiseks põhjuseks, miks professionaalid käituvad mõnikord ebaetiliselt." (Juurik, 2012: 16)

Enamik reportereid panustavad kindlalt ebaausatele võtetele, et saada informatsiooni. (Benjaminson et al, 1990: 7) Ebaausa reporteritöö vabanduseks on tavaliselt eeldus, et kogu ühiskond võidab rohkem asjakohasest ja põhjalikust kajastusest kui võrd kaotab korruptandi ebamugavusest. Enamik professionaalseid ajakirjanike eelistab heita oma isikliku moraali ja eetika kõrvale ning mitte salatseda lugejate ees endale teadaoleva informatsiooniga. Nende suurim eesmärk on informeerida avalikkust. (Benjaminson et al, 1990: 7)

Eetikakoodeks seab ette reeglid, ent ei ütle täpselt, milline on ühiskonnale piisavalt mõjukas lugu, et unustada ajakirjanduseetikast näiteks punkti, mis „keelab ajakirjandusel oma tegevusega tekitada kellelegi põhjendamatuid kannatusi, veendumata, et avalikkusel on tõesti vaja seda informatsiooni teada.“ (Eesti ajakirjanduseetika...1998)

Peter Benjaminson ja David Anderson (1990: 6) tunnistasid oma teoses, et paljud fundamentaalsed uuriva ajakirjanduse reporteritöö tehnikad hõlmavad tegusid, mis võidakse sildistada kui ebaausad, petturlikud, amoraalsed ja ehk isegi ebaseaduslikud. Et aga uuriva ajakirjanduse eesmärk on tuua avalikkuse ette korrupsioon, silmakirjalikkus ja seaduserikkumine, on Benjaminsoni ja Andersoni (1990: 6) arvates põhjendatav oodata uurivatelt ajakirjanikelt nii eetilist käitumist kui võimalik. Kuna Bonniereri preemia on Eesti uuriva ajakirjanduse auhind, tuleks eetiliselt puhtaid reporteritöö võtteid kasutada ka Eesti uuriva ajakirjanduse preemiaga pälvatud tööde autoritel.

Kui uuriva ajakirjanduse loo kirjutamiseks vajalik informatsioon on olemas seaduslikult kättesaadavatest avalikest andmetest, ei oleks eetikaga probleemi: reporterid võiksid olla täiesti otsekohesed inimestega, kelle tegevust nad uurivad. Küll aga on uuriva ajakirjanduse peamine fakt see, et inimesed näevad sageli väga palju vaeva, et peita end kahjustavat materjali. (Benjaminson et al, 1990: 6)

Hea ajakirjandustava vastane on seega ajakirjaniku tegevus ka siis, kui ta leiab uuriva ajakirjanduse artikli jaoks informatsiooni, skandaalsele lekke-uudisele sarnaselt, ebaausal viisil, mitte avalikest allikatest.

1.6 Millist uurivat ajakirjandust tunnustatakse?

Eestis ei ole varem tehtud teaduslikke uuringuid pressipreemia võitnud lugudes esinevate tunnuste kohta, seetõttu kasutasin teoreetiliseks aluseks teadlaste tähelepanekuid Ameerika Ühendriikide prestiižseima pressiauhinna, Pulitzeri preemia, lugude kohta, mille võidulugusid peetakse ajakirjanduse koorekihiks.

Verica Rupar ja Marcel Broersma (2010, Wahl-Jorgenseni, 2013: 133, kaudu) leidsid, et “täpsuse, õigluse, tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiipide kasutamist mõistetakse objektiivse reporteritöö praktika minimaalsete tingimustena, neid peetakse aga ka silmapaistva reporteritöö omadusteks“. Seega kasutatakse eelnimetatud uudisloo tunnuseid harva ilmselgete kriteeriumitena pressiauhindade jagamisel. Selle asemel

teevad tihtipeale tsitaadid ajakirjandusliku loo silmapaistvaks, niisamuti ka teised tehnikad nagu näiteks võte, mille puhul esitatakse juhtlõigus midagi raputavat, ent millele selgub vastus alles kolmandas-neljandas lõigus. Emotsionaalsuse lisamise tehnikate hulka kuuluvad ka inimeste huvi teema vastu, värvika dialoogi kasutamine, tegevuse täpne kirjeldus, ajakirjaniku enda sisemine dialoog ja mitu jutustajat tekstis. (Rupar et al, 2010, Wahl-Jorgenseni, 2013: 133, kaudu) Seega ei hinnata Ameerika Ühendriikides pressipremia võitja valimisel niivõrd tasakaalustatust ja erapooletust, sest neid peetakse hea ajakirjandusliku loo puhul iseenesestmõistetavateks omadusteks. Võitja valimisel pannakse rohkem rõhku loo mõjule ja tehnilistele omadustele, mis võiksid publikut köita ning seeläbi loo teema kõlapinda suurendada.

Pulitzeri pressipremiaga pärjatud ajakirjanike töö tugines emotsionaalsele vastukajale: lugu on kirjutatud jutustades sündmuse emotsionaalse laenguga, mis tõmbab tähelepanu suurtele sotsiaalsetele probleemidele, kutsudes esile auditoriumi emotsionaalseid reaktsioone ja seeläbi tagab auditoriumi seotuse looga. (Wahl-Jorgensen, 2013: 132)

Ajakirjanikud kasutavad emotsionaalse laenguga sõnu – alustades üksikute emotsioone kirjeldavate sõnadega nagu näiteks “hirmunud”, “õnnelik”, “elevil” või “murelik” kuni keskkonna detailsete kirjelduste ja hinnanguteni. Emotsioone saab peita ka ajakirjandusliku loo narratiivi sisse: isegi lugudes, kus ei kasutata emotsionaalset keelt, luuakse dramaatiline pinge teiste võtetega nagu näiteks detailsete kirjelduste, kõrvutamise ja isikliku jutustusega (Wahl-Jorgensen, 2013: 135). Ajakirjanikud võivad kirjutada vaistlikult loosse emotsionaalset laengut ning teha nii lugu meelde jäävamaks. Lai kõlapind võib aga ekslikult tekitada arusaama, et tegemist on selge ühiskondliku tagajärjega, kui tegelikult on emotsionaalse laengu lisamisega lihtsalt lugenud artiklit enam inimesi. Uuriva ajakirjanduse tunnuste järgi peaks aga uuriva ajakirjanduse lugu kaugemale jõudma laiast kõlapinnast, et tuua kaasa reaalseid muutuseid. Seetõttu olen ka käesolevas töös püüdnud analüüsida seda, kuidas kasutatakse Bonnier'i preemia võiduartiklites konnotatiivseid sõnu.

Wahl-Jorgensen (2013: 141) tõestas teadusartiklis, et auhinnatud ajakirjanduslikud artiklid on sageli emotsionaalsed. Seda seetõttu, et tõmmata auditoriumi tähelepanu keerulistele sotsiaalsetele ja poliitilistele teemadele. Samal ajal loovad kauaaegsed objektiivsuse praktikad kindlaid parameetreid emotsiooni väljendamiseks.

Emotsiooni väljendamine on Pulitzeri artiklites on hoolikalt kontrollitud, ent laialdane, süstemaatiline ja rutiinne. Näiteks toetub märkimisväärselt suur osa Pulitzeri preemiaga pärjatud töödest lugudele haigetest või surnud lastest, et sellega illustreerida laiemaid teemasid, alustades läbimurretest DNA uurimisel kuni läbikukkumiseni riiklikus hoolekandesüsteemis. (Sahpiro, 2006, Wahl-Jorgensen, 2013: 140 kaudu)

Tundeküllaseid sõnu ja teemasid loosse sisse kirjutades, tekitavad ajakirjanikud inimestes kaastunnet ja see toob meediatarbija loole lähemale, mitte geograafiliselt, vaid emotsionaalselt. Publik, tundes teemaga sidet, tekitab avalikkuses diskussiooni, millest järgmine samm oleks laia kõlapinna tekitamine, mis on üks võimalikest ajakirjandusliku loo mõjudest.

Seoses eelneva teooriaga otsisin Bonniereri preemia võiduartiklitest tunnuseid, mis peaksid näitama kuivõrd emotsionaalne on tekst, mida Bonniereri preemia võitnud ajakirjanikud võidulugudes kasutavad. Lähtusin varasematest selleteemalistest uuringutest (Wahl-Jorgensen, 2013) ja tekitasin lisakategooriad, mis peaksid andma ülevaate sellest kui palju emotsionaalseid sõnu kasutatakse ning kuivõrd on lugudes emotsionaalsust.

2. METODOLOOGIA

2.1 Uurimisküsimused

Bakalaureusetöö teemaks on Bonnieri preemia võitnud tööde võidukriteeriumid ning nende võidulugude võrdlemine uuriva, skandaalse ja uuriva ajakirjanduse tunnustega.

Töö esialgne uurimisküsimus puudutas žüriid:

1. Milliste kriteeriumite alusel valib Bonnieri preemia žürii välja võidutöö?

Bakalaureusetöö jaoks sain vaid neli intervjuu kava järgi teostatud ekspertintervjuud, mille küsimused puudutasid seda, mille alusel žüriiliikmed Bonnieri preemia töid hindavad. Kuna mõned Bonnieri preemia žüriiliikmed polnud nõus uurimises osalema, asusin analüüsima preemia saanud lugusid teooria alusel.

Kodeerimistabelisse koondasin uurimisküsimustele vastavalt kokku teoorias esinenud kollase, skandaali- ja uuriva ajakirjanduse tunnused ning varasematest uuringutest välja tulnud nüansse, näiteks emotsionaalse konnotatsiooniga sõnade kasutamine pressipreemia lugudes.

Teoreetilisest raamistikust lähtudes (vt tabel lk 12-13) on selle töö keskseks uurimisküsimuseks see, milliseid skandaali, kollase ja/või uuriva ajakirjanduse tunnused kerkivad esile Bonnieri preemia võidutöödes.

Uurimisküsimused:

1. **Millised skandaali, kollase ja/või uuriva ajakirjanduse tunnused võidutöödes esile kerkivad?**
2. **Kui palju esineb skandaalse, kollase ja/või uuriva ajakirjanduse tunnuseid võidutöödes?**
3. **Missugused muud tunnused esile kerkivad?**
 - 3.1 **Kui palju on võidutöödes kasutatud emotsionaalseid sõnu?**
 - 3.2 **Kuidas on viidatud võiduartiklites kasutatud allikatele?**
 - 3.3 **Millised on Bonnieri preemia võidutöödes enam esinenud teemad?**
 - 3.4 **Milline on toimetajatöö osakaal Bonnieri preemia võiduartiklites?**

2.2 Meetod

Bakalaureusetöö esialgse kava järgi plaanisin kasutusele võtta ekspertintervjuu meetodi, ent kuna intervjuule oli nõus vastama vaid neli žüriiliiget, otsustasin kasutusele võtta ka Bonnier'i preemia võidulugude analüüsi kombineeritud meetodil – tulemusi esitan nii kvalitatiivselt kui ka kvantitatiivselt.

Bakalaureusetöö tegemisel kasutasin kvalitatiivset kontentanalüüsi. "Kuna kontentanalüüsi puhul on tegemist töö- ja ajamahuka meetodiga, on kontentanalüüsi kasutamine põhjendatud ainult juhul, kui püstitatud uurimisküsimustele soovitakse saada numbrilisi vastuseid." (Kalmus, 2015) Selles bakalaureusetöös on aga kasutatud kombineeritud meetodeid ning olulised on nii numbrilised kui tekstilised tulemused.

Esialgse kodeerimistabeli tegin deduktiivselt ehk teooria-põhiselt (vt tabel lk 12-13), lugude analüüsimise käigus lisasin koode ka induktiivselt juurde ning elimineerisin koodid, millele tekstipõhiselt vastuseid leida ei õnnestunud. Lugude analüüsiks kasutan kontentanalüüsi, milleks olen deduktiivsel lähenemisel loonud kodeerimistabeli. Võttes loetud teooriat arvesse on bakalaureusetöö puhul tegu suunatud kvalitatiivse kontentanalüüsiga, millele lähenesin deduktiivselt ehk kodeerimistabelisse lisasin koode lähtudes teooriast. Küll aga lisasin lugude analüüsimise käigus artiklite põhjal koode juurde ka induktiivselt.

"Deduktiivne lähenemine võimaldab toetada ja/või laiendada olemasolevat teooriat; ühtlasi aitab see vältida tarbetut jalgratta leiutamist ning säästa mõnevõrra uurija aega." (Kalmus et al, 2015) Küll aga võib deduktiivne lähenemine jätta varju konteksti, milles antud juhul artikkel on kirjutatud. Induktiivse vaatenurga lisamine võimaldab uurijal olla avatud uutele ilmingutele, antud juhul tunnustele, ning otsida aktiivselt ka teooriat parandavaid tõendeid. (Kalmus et al, 2015)

Bakalaureusetöö analüüsiühik on Bonnier'i preemia pälvinud artikkel, millest otsisin uuriva ajakirjanduse, skandaali ja kollase ajakirjanduse tunnuseid. Analüüsisin nii sõnakasutust kui ka sõnade konnotatiivsust. Minu uuring on tekstikeskne. Koodid jaotasin ära kategooriatesse, millest kolm suuremat on:

- 1) skandaaliteooria;
- 2) kollase ajakirjanduse tunnused;
- 3) uuriva ajakirjanduse tunnused.

Nelja teostatud ekspertintervjuu analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi, intervjuutulemused kõrvutasin kodeerimisel selgunud tulemustega. Otsustasin analüüsida ekspertintervjuusid kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi abil, sest see “võimaldab keskenduda teksti peamistele, tõenolise vastuvõtu seisukohast olulistele tähendustele” (Kalmus et al, 2015) ning seeläbi saavutada selgemaid tulemusi kõrvutades ekspertintervjuude tulemusi kodeerimistulemustega. Intervjuude analüüsimisel kasutasin induktiivset lähenemist ehk intervjuusid lugedes ja analüüses otsisin informatsiooni kodeerimisel tõstatunud küsimustele ning üldistasin need kodeerimistulemuste kategooriatesse.

2.2.1 Artiklite kodeerimine

Esimesena kodeerisin kodeerimistabelisse Bonnieri preemia võitnud artiklite üldandmed, seejärel jätkasin koodeerimistööd MAXQDA kodeerimisprogrammis, kus kodeerisin kategooriates: “artikli sisu“, “keelekasutus“, “eetilised dilemmad“ ning “mõju“, mis jagunesid omakorda alakategooriatesse.

Kodeerimistabeli kategooriad (Lisa 1) 1 – 5 väljendavad Bonnieri preemia pälvanud artikli üldandmeid: väljaanne, artikkel, autor/autorid, artikli ilmumise kuupäev ja link artiklile. Kodeerimist jätkasin kategooriates 6 – 10, mis väljendasid artikli sisu kohta käivaid koode: artikli teema, artikli teksti päritolu, uuriva ajakirjanduse tunnused, skandaali tunnused ning kollase ajakirjanduse tunnused.

Viis nimetatud kategooriat jagunesid omakorda 35 koodiks. Siinkohal märgin, et kodeerisin kohati erinevate koodide järgi erinevalt – mõnda koodi kasutasin artikli kohta vaid ühe korra ehk teostasin kodeerimise artikli tasandil, niisamuti oli koode, mille puhul tuli kodeerida ka lause tasandil ehk lause kaupa ning sõna tasandil ehk sõnade kaupa.

Viimase tõttu pole mõned kodeerimistulemused võrreldavad, sest näiteks võib olla lauses mitu sõna, mille puhul tuleb mingit koodi kasutada. Küll aga on sellisel juhul nii ka tulemustes vastavalt märgitud ning võrreldud omavahel vastavalt artikli tasandil kodeeritud koodide tulemused, lause tasandil kodeeritud koodide tulemused ning sõna tasandil kodeeritud koodide tulemused.

Kategooriad 11 – 12 sisaldavad endas koode artikli keelekasutuse kohta: artikli arusaadavus – keerulised terminid ning emotsionaalse konnotatsiooniga sõnade kasutus. Mõlemad kategooriad jagunevad ka alakategooriateks.

Eetiliste dilemmade jaotusesse kirjutasin kaks kategooriat, kategooriad 13 – 14 – salajane info, kuhu kodeerisin artiklist laused, milles oli ajakirjanik viidanud salajase info kasutamisele ning kategooria materjali valiidsus, kuhu koondasin laused, mille puhul tundus sõnakasutusest, et artikli autor polnud kirjutatus täiesti kindel, näiteks sõna “väidetavalt“ kasutus.

Mõju jaotusesse kirjutasin 15. kategooria, “Artikli mõju ühiskonnas“, mille lisasin kategooriana seetõttu, et neljast Bonniereri preemia žüriiliikmetelt saadud intervjuust kumas just see läbi kui žüriiliikmete jaoks üks tähtsaim kriteerium võitja valimisel. Kategooriasse lisasin ka induktiivselt koodi “protessi kirjeldus” ja “üksikisikute tegevuse kirjeldus”, mille põhjal kaudselt mõju ilmumist võib määratleda. Määratlesin koodiga seda, kuivõrd kirjutab ajakirjanik artiklis mingisugusest ühiskondlikust protsessist või kuivõrd kirjeldab üksikisikute tegevust. Küll aga selgus artiklite analüüsimise käigus, et tekstipõhise analüüsiga ei saa määrata tulemusi esialgselt lisatud koodile “ühiskondliku mõju avaldumine”.

Esitan näite kodeerimise protsessist tekstiväljavõtte näitel:

- Tunnus ja selle kirjeldus: Materjali valiidsus – sõnade “väidetavalt“, “kuuldavasti“, tingliku kõneviisi jms kasutus.
- Väljavõte artiklist: *“Ilmselt on Savisaar ise siiski teadlik, et salainfo tema rahaküsimistest tiksub juba tükk aega viitsütikuna tema ja erakonna pea kohal.” (A11)*
- Kodeerimise selgitus: Analüüsin sõna tasandil artiklit selle aluse, kas artiklis esineb materjali valiidsuses kahtlema panevaid sõnu või tinglikku kõneviisi. Artikli autor on esitanud väite, milles on kasutanud tinglikkusele viitavaid sõnu “ilmselt“ ja “siiski“ ning pole põhjendanud, kus kohast põhineb info, mille põhjal ta sellise väite esitab.

2.2.2 Intervjuude kõrvutamine

Nii nagu eelnevalt mainitud, oli esialgne plaan uurida väärtuseid ja hinnanguid Bonniereri preemia žüriiliikmetega tehtud ekspertintervjuude põhjal. Ekspertintervjuusid viiakse läbi inimestega, kelle teadmised ja kogemused mõne ala eksperdina, on

huvitavad. Ekspertintervjuude põhjal kogutud asjakohase informatsiooni hulk võib olla palju suurem kui näiteks osalusintervjuude puhul. (Flick, 2006: 165)

Seega otsustasin ekspertintervjuusid Bonnieri preemia žüriiliikmetega kasutada seetõttu, et just nende käest võiksin potentsiaalselt kõige rohkem koguda infot Bonnieri preemia võiduloo valimise kohta. Küll aga polnud kõik valimis olnud žüriiliikmed nõus uuringus osalema ning intervjuu õnnestus saada neljalt žüriiliikmelt. Seetõttu pidin lähenema tööle Bonnieri preemia võitnud artiklite sisu analüüsid. Neljale ekspertintervjuudele tegin kvalitatiivse sisuanalüüsi ning saadud info kõrvutasin tulemuste peatükis kodeerimisest selgunud tulemustega.

2.3 Valim

Valimisse valisin viimase kümne aasta (2005 – 2015 – autor) Bonnieri preemia võidulood selektiivsel meetodil, lugusid tuli valimisse kokku 22, sest suur osa Bonnieri preemia võitjatest on preemia saanud lugude sarja, mitte ühe loo eest. Lisaks tegin neli ekspertintervjuud Bonnieri preemia žüriiliikmetega.

2.3.1 Bonnieri preemia võitnud artiklid valimis

Selgitasin EALLi internetileheküljelt (Eesti Ajalehtede Liidu...2016) välja Bonnieri preemia võitjad alates preemia välja andmise algusest (aastast 1996 – autor). Bakalaureusetöö valim on selektiivne, sest valisin kõigi Bonnieri preemia võitjate seast välja ajakirjanikud, kes on pälvinud preemia viimase kümne aasta jooksul. Sorteerisin välja homogeenema valimi – võtsin vaatluse alla vaid kirjutava meediumi tööd, sest audiovisuaalsetes lugudes leiduvad tunnused pole mõneti võrreldavad kirjutava meediumi omadega.

Järgnevalt toon tabelis ülevaate Bonnieri preemia võitjatest valitud ajavahemikul, kes võitsid preemia just kirjutava meediumi looga/lugudega:

Aasta, millal ilmunud lugude eest auhind anti	Võitja	Meedium
2015	Tuuli Jõesaar (Eesti Päevaleht)	Kirjutav
2014	Kärt Anvelt (Eesti Päevaleht)	Kirjutav
2013	Margus Järv, Dannar Leitmaa (Eesti Ekspress)	Kirjutav
2012	Piret Reiljan (Äripäev)	Kirjutav

2011	Rasmus Kagge, Mihkel Kärmas (Eesti Rahvusringhääling)	Audiovisuaalne
2010	Tuuli Koch (Postimees)	Kirjutav
2009	Piret Reiljan (Äripäev)	Kirjutav
2008	Tarmo Vahter (Eesti Ekspress)	Kirjutav
2007	Krister Kivi, Janar Filippov (Eesti Ekspress)	Kirjutav
2006	Kadi Heinsalu (Äripäev)	Kirjutav
2005	Peeter Raidla (Äripäev)	Kirjutav

Tabel 2.

Valimist jäid välja:

- 1995 Tarmo Vahter (Eesti Ekspress)
- 1996 Enno Tammer (Postimees)
- 1997 Kaja Koovit, Väinu Rozental (Äripäev)
- 1998 Kärt Karpa (Kärt Anvelt) (Eesti Päevaleht)
- 1999 Peep Sooman (Äripäev)
- 2000 Taivo Paju (Postimees)
- 2001 Anneli Ammas (Eesti Päevaleht)
- 2002 Mihkel Kärmas (Eesti Ekspress)
- 2003 Sulev Vedler (Eesti Ekspress)
- 2004 Birgit Püve (Eesti Ekspress)

Bonnieri preemiaga pärjatud ajakirjaniku võiduartikkel/artiklid polnud alati EALLi koduleheküljel välja toodud. Bonnieri preemia antakse tihtipeale ajakirjanikule lugudesarja eest ning lugude pealkirjade asemel on EALLi koduleheküljel kirjas vaid lugude teema, millest sari kirjutati või ajavahemik, millal preemiaga pärjatud lood ilmusid. Sellisel juhul võtsin analüüsimiseks kõik teemal kirjutatud artiklid ning analüüsisin iga artiklit eraldi. Meeles peab pidama ka seda, et Bonnieri preemia antakse eelneval aastal ilmunud artiklite eest, näiteks antakse 2016. aasta Bonnieri preemia 2015. aastal ilmunud artikli/artiklisarja eest.

Minu valimisse kuulusid järgnevate aastate Bonnieri preemia lood/lugudesarjad:

Aasta	Autor	Artiklid
2015	Tuuli Jõesaar (Eesti Päevaleht)	„Imeravimi usku vanemad joodavad lastele mürgist klooridioksiidi” (A1)
		„Klooridioksiidi gruppi kuuluvad ka arst, teaduste doktor ja terviseedendaja” (A2)
		„Vanemad tegid Kukuškini õhutusel vähihaigetele lastele klooridioksiidi klistiiri” (A3)
2014	Kärt Anvelt (Eesti Päevaleht)	„Dopinguarst Vitali Bernatski kasvuhormoonist jagus vähemalt 92 kuuriks” (A4)
		„Dopinguskandaal: arst andis komisjonile uusi nimesid” (A5)
		„Vaata: seitse apteegiarvet, mis tõendavad Bernatski dopinguäri” (A6)
		„Dokumendid seovad dopinguskandaaliga suusakuulsus Raul Ollet” (A7)
		„Dopingukahtlusega sportlased keeldusid doktor Bernatskiga vastandamisest” (A8)
2013	Margus Järv, Dannar Leitmaa (Eesti Ekspress)	„Kes reformierakondlastest varastas vanainimeste e-hääli?” (A9)
2012	Piret Reiljan (Äripäev)	„Maanteeameti juhid riigi kulul suusakuurordis” (A10)
2010	Tuuli Koch (Postimees)	„Vastuluure kirjeldab Edgar Savisaart Venemaa mõjuagendina” (A11)
2009	Piret Reiljan (Äripäev)	„Fondide kaotuses süüdi eneseimetlus” (A12)
		„Swed põletas pensioniraha kuumal ajal” (A13)
		„Swedbanki mäng kahel eri toolil” (A14)

2008	Tarmo Vahter (Eesti Ekspress)	„Maadevahetuse pöörasid parseldamiseks reformierakondlased” (A15)
		„Heiki Kranich üürib maadevahetajalt luksuskorterit” (A16)
2007	Krister Kivi, Janar Filippov (Eesti Ekspress)	„Eestist pärit narkomuulad tabati eelmisel aastal 11 riigis” (A17)
		„Narkomuul pihib: käisin Aafrikas kokaiini järel” (A18)
		„Võru narkokullerid vallutavad maailma” (A19)
		„Noored eestlased Ladina-Ameerika narkokatlas” (A20)
2006	Kadi Heinsalu (Äripäev)	„Arco Vara küsib korteriosijatelt kolmandiku raha juurde” (A21)
2005	Peeter Raidla (Äripäev)	„Ain Hanschmidtist sai üleöö 700 miljoni mees” (A22)

Tabel 3.

2.3.2 Intervjuud valimis

Bakalaureusetöös plaanisin ennekõike kasutada andmekogumismeetodiks ekspertintervjuusid Bonnieri preemia žüriiliikmetega. Teostatavate ekspertintervjuude puhul lähtusin sihipärasest valimist, mis tähendab, et valisin ise välja uuritavad, püüdes leida Bonnieri preemia žüriiliikmete hulgast kõige tüüpilisemad esindajad ehk liikmed, kes on žürii hulka kuulunud kõige kauem.

Infot selle kohta, kes on kui kaua žüriis otsisin EALLi (Eesti Ajalehtede Liit – autor) veebilehelt (Eesti Ajalehtede Liidu...2016), otsides läbi kõigi aastate Bonnieri preemia võitjast kirjutatud teateid. Kõigi uuritud aastate kohta ei õnnestunud žüriiliikmete nimekirja leida, seega pole täpseid andmeid sellest, kui kaua keegi intervjuueeritavatest on olnud Bonnieri žüriis. See ei tulnud välja ka kõigist intervjuudest, sest intervjuueeritavad ei mäletanud täpselt ka ise vastust sellele küsimusele.

Ekspertintervjuu õnnestus saada nelja žüriiliikme käest:

1. Merit Kopli – Postimehe peatoimetaja
2. Väino Koorberg – Õhtulehe peatoimetaja
3. Sulev Vedler – Eesti Ekspressi peatoimetaja asetäitja
4. Meelis Mandel – Äripäeva peatoimetaja

2.4 Meetodi kriitika

Selles alapeatükis toon välja bakalaureusetöös kasutatava kombineeritud kontentanalüüsi kriitika ja kitsaskohad.

Artikleid kodeerisin induktiivselt, tulemused esitasin arvuliselt, mis võib omakorda tõstatada küsimuse, kuivõrd võin tulemusi arvuliselt näidata, kui tegemist on kvalitatiivse kontentanalüüsiga. “Üldiselt on kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodile iseloomulikult soovitatav matemaatilisi operatsiooni vältida või kasutada neid minimaalselt – nt pseudokvantitatiivsete hinnangute (“mitte kunagi“, “üksikjuhtudel“, “eranditult“ jne) andmiseks või olulisemate koodide lihtsaks kokkulugemiseks.” (Kalmus et al, 2015) Bakalaureusetöös olen analüüsinud Bonnieri preemia võidulugusid kodeerimistabeli alusel kvalitatiivselt, kuid taandasin artiklitest kodeerimisel leitud tunnused selguse mõttes ka esinemise korduste alusel numbrilistele tulemustele.

Tunnused kodeerimistabelis on tuletatud teoriast ehk deduktiivselt, ent mõningad koodid on kodeerimistabelisse lisatud ka eelnevalt artiklite läbilugemisel tuletatud tulemustest ehk induktiivselt, seega kasutasin koos nii induktiivset kui ka deduktiivset lähenemist. Deduktiivse ja induktiivse lähenemise kombineerisin ka kategooriate valimisel, see tekitas dilemmasid kategooriate määramisel näiteks kategooria “artikli teemad” puhul. Valisin nii deduktiivselt ehk teoriast lähtudes kui ka artiklite eelneva lugemise põhja välja artikli teema koodid – kultuur, sport, poliitika seadusandlus, majandus, julgeolek ja sotsiaalhoolekanne. Ma ei lisanud kodeerimistabelisse teemasid nagu näiteks tehnika ja teadus, sest nii teoriast lähtudes kui ka artiklite lugemisel ei märganud ma võimalust, et selliseid teemasid võib Bonnieri preemia võiduartiklites esineda.

Kodeerimise käigus tuli parandada kodeerimistabelit, lisasin indkutiivselt koode juurde ning kaks koodi pidin kodeerimistabelist eemaldama, kuna tekstiliselt polnud neile koodidele võimalik vasteid leida.

Teooriast ja ka teostatud ekspertintervjuudest selgus, et üheks tähtsamaks uuriva ajakirjanduse tunnuseks peetakse ajakirjandusliku loo ühiskondlikku mõju. Artiklite kodeerimise aga pidin koodi “ühiskondliku mõju ilmumine” elimineerima, sest ühiskondliku mõju ilmumist ei olnud võimalik tekstiliselt määratleda.

Eemaldama pidin ka kategooria “kollane ajakirjandus” koodi “tagajärg”, mis oli küll teoorias selliselt välja toodud, ent mille puhul polnud võimalik tuvastada täpselt, milline peab tagajärg olema, et see kvalifitseeruks kollase ajakirjanduse tunnuseks. Lisaks nii nagu ei saanud tekstipõhiselt määrata ajakirjandusliku loo mõju, ei pruugi ka loo tagajärg tekstipõhisel analüüsil artiklist ilmned.

Deduktiivselt loodud koodid korduvad kolmes kategoorias – skandaalses, uurivas ja kollases ajakirjanduses olid artikli tasandi koodid “teemadeks on moraalist või seadusandlusest üleastumine”, “lood reeglite rikkumisest” ja “eeldab üleastumist mingitest väärtustest, normidest või moraalist”. Kõik nimetatud koodid olid vastava ajakirjanduse liigendusest kõnelevas teoorias ära mainitud ning skandaalse, uuriva ja kollase ajakirjanduse tunnuste esinemise tulemuste võrdlemiseks otsustasin kõik nimetatud kolm koodi kodeerimistabelisse sisse jätta. Osaliselt kordusid ka induktiivsel lähenemisel loodud koodid “salajane info” ning “viidatud materjal” ja “viitamata materjal”. “Salajase info” koodi otsustasin juurde lisada seetõttu, et soovisin mõõta ka seda, kui palju viitab ajakirjanik artiklis ise sellele, et on kasutanud salajast infot ning kui võrd jätab info päritolu lugeja otsustada.

Nii viimasena kirjeldatud koodi “salajane info” kui ka näiteks uuriva ajakirjanduse kategooria koodi “pikaajaline uurimisprotsess” alla koondasin infot juhul, kui ajakirjanik oli viidanud salajase info kasutamisele või pikaajalisele uurimisprotsessile (viimase koodi puhul arvestasin ka pikajaalise uurimisprotsessina ka, kui oldi kasutatud aastatetaguseid materjale). Küll aga kui pruugi ajakirjanik ise artiklis viidata pikaajalisele uurimisprotsessile, mis võib mõneti tekitada kahtluseid bakalaureusetöö kodeerimistulemuste kredibitaalsuses.

Koodi “seletamata keerulised terminid” puhul võib samuti olla küsitav kodeerimise objektiivsus, sest kodeerisin keerulisi termineid selle alusel, mis kas jäid mulle endale

arusaamatuks või võiksid jääda arusaamatuks tavainimesele – näiteks nagu juriidiline leksika ja võõrsõnad.

Kodeerimist raskendas ka probleem analüüsiühikuga – mõned kasutatud koodid kehtivad kord artikli peale ning teisi on mitu artikli sees, sealhulgas kehtisid enamik koode lausete kohta, kuid näiteks kood “emotsionaalse konnotatsiooniga sõnad” kehtis sõnade kohta. Emotsionaalse konnotatsiooniga sõnu võis olla lauses mitu ning see tegi mainitud koodi kodeerimistulemused teiste koodide tulemustega võrreldes suuremaks. Seega on mõningad tulemused omavahel ka võrreldamatud, mistõttu jagasin kodeerimisel ning tulemuste esitamisel analüüsiühikud kolmeks: 1. artikli tasand; 2. lause tasand; 3. sõna tasand. Analüüsiühikuid eristades saab teha võrdluseid võrreldes artikli tasandil kodeeritud erinevate koodide tulemusi omavahel, niisamuti vastavalt ka lause tasandil ning sõna tasandil kodeeritud.

Kuigi töötasin läbi kõik viimase kümne aasta Bonnieri preemia võiduartiklid, arvestades, et kümme aastat on piisav ka muutusteks ajakirjanduses, oli artikleid (koos artiklisarjadega) kokku 22, mistõttu võib pidada artiklite valimit väikeseks. Küll aga poleks meetodi iseärasuste tõttu saanud töötada läbi suuremat valimit, sest suunatud kontentanalüüsi puhul on tööjaotus uurijate vahel raskendatud. (Kalmus et al, 2015) “Peamiseks puuduseks standardiseeritud kontentanalüüsi pooldajate vaatenurgast võib pidada seda, et kvalitatiivne sisuanalüüs loob uurijale võimaluse valikulise tõendusmaterjali kogumiseks, mis toimub sageli mitteteadlikult, uurijale meelepäraste hüpoteeside kinnitamiseks, ning kunagi ei saa olla kindel, et seda pole juhtunud.” (Kalmus et al, 2015) Kuna ka tööjaotus uurijate vahel on raskendatud selle tõttu, et minuga sarnaselt ei pruugi teine uurija artikleid kodeerida, võib oletada, et tegemist on ka pisut subjektiivse meetodiga.

Nii deduktiivselt kui ka induktiivselt kogutud tunnuseid kogunes kokku palju, mis teeb bakalaureusetöö töömahu suureks. Kuna tunnuseid on palju, siis ei ilmne diskussioonis väga põhjanevaid üldistusi ja järeldusi. Bakalaureusetöö mahtu arvestades oleks saanud uurida Bonnieri preemia võiduartikleid ka ühe tunnuse põhjal või siis ainult uuriva ajakirjanduse tunnuste põhjal.

3. TULEMUSED

Selles peatükis analüüsin Bonnier'i preemia võiduartiklite kodeerimistulemusi ja kõrvutan välja kujunenud mustrid infoga neljast ekspertintervjuust. Tulemused esitan kolme suurema deduktiivselt loodud kategooria järgi – uuriv ajakirjandus, skandaalne ajakirjandus ning kollane ajakirjandus, nendele järgnevad väiksemad kategooriad.

Suuremad kategooriad olen jaganud omakorda alajaotustesse – artikli tasandil kodeeritud tulemused ja lause ning sõna tasandil kodeeritud tulemused. Koode oli kokku 30, neist kümme olid kasutatavad vaid artikli tasandil ning kokku kodeerisin artikli tasandi koode 107 korda. Lause tasandil kodeerisin artikleid 16 erineva koodiga ning kokku kodeerisin artiklitest infot lause tasandil 1770 korda.

Neli koodi 30 koodist olid sõna tasandil kasutatavad koodid, mida kasutasin artiklites kokku 663 korda. Kodeerimistulemustega kõrvutan ekspertintervjuudest saadud info.

3.1 Uuriva ajakirjanduse kategooria

Alajaotuses toon välja deduktiivselt loodud kodeerimistabeli järgi teostatud kodeerimise tulemused uuriva ajakirjanduse tunnuste (vt tabel lk 12 – 13) kohta. Et tulemused oleksid võrreldavad, esitan esmalt tulemused artikli tasandil kodeeritud info ning seejärel lause tasandil kodeeritu; sõna tasandil kodeeritud infot uuriva ajakirjanduse tunnuste kategoorias ei esinenud. Uuriva ajakirjanduse tunnuste alakategooria jagunes omakorda viieks koodiks.

Artikli tasand

Artikli tasandil kodeeritu puhul kodeerisin infot artikli kohta ühekordselt, kodeerisin artikli pealkirja, kui märkas, et artiklis leidub koodile vastavat infot.

“Rohkem kui kolm allikat” koodi kasutasin ühe artikli kohta vaid korra juhul, kui artiklis oli viidatud kolmele või enamale allikale. Siinkohal arvestasin nii suulisi kui ka kirjalikke allikaid. 22 artiklist 17 korral oli artiklis kolm või enam allikat. Intervjuudes ei maininud intervjuueeritavad otseselt, kui palju peab allikaid olema, ent pidasid tööd allikatega väga tähtsaks osaks uuriva ajakirjanduse juures.

“...väga tihti on tegemist ikkagi dokumentide uurimisega või siis mingil muul moel on rohkem vaeva nähtud kui lihtsalt, et oled sa oled oma allikalt saanud info ja pannud kirja. Selline võib olla väga hea uudislugu, aga mitte uuriva ajakirjanduse lugu.”
(Kopli)

Niisamuti nagu eelmist, arvestasin ka koodi “teemadeks on moraalist või seadusandlusest üleastumine” vaid ühekordselt ühe artikli kohta. Siinkohal oli tulemus absoluutne – kõigi 22 uuritud artikli puhul tuli välja, et tegemist oli teemadega, mis puudutasid moraalist või seadusandlusest üleastumist.

Intervjueeritavad pidasid uudisloo teemat väga tähtsaks, nii Sulev Vedler kui ka Meelis Mandel ütlesid, et Bonniereri lood on eelkõige meelde jäävad lood ning Mandel lisan, et kui keegi žüriiliikmetest kandidaatloo teemat ei mäleta, siis pole lugu preemiat väärt.

Uuriva ajakirjanduse artikli taseme tunnuse “rohkem kui kolm allikat” puhul ei läinud lahku kodeerimistulemused ning žüriiliikmete arvamus. Koodi kodeerimistulemus oli kõrge ning ka žüriiliikmed pidasid tööd erinevate allikatega oluliseks osaks uurivas ajakirjanduses.

Kodeerimisel ilmnis absoluutne tulemus koodi “teemadeks on moraalist või seadusandlusest üleastumine”, niisamuti pidasid uuriva ajakirjanduse loo teemat väga oluliseks žüriiliikmed, sest mainisid intervjuude käigus korduvalt, et Bonniereri preemia võiduloo teema peab olema meelde jääv.

Lause tasand

Lause tasandil kodeerisin artiklist infot lause kaupa, koodi kasutasin kokku 1770 korda. “Läheb kaugemale süüdistustest” alamkategoriasse kodeerisin artiklitest lauseid, kui artiklis oli keskendunud lahenduste leidmisele, mitte süüdistus- või häbistusdiskursusele. Koodi olen 22 uuritud artikli puhul kasutanud 48 korda, siinkohal tuleb mainida, et olen kodeerinud artikleid lausete kaupa, kus viitab autor millelegi, mida võib pidada süüdistustest kaugemale mõtlemiseks. Koodi kasutasin ka juhul, kui isik või inimeste grupp oli artiklis süüdi mõistetud, kuid edasisi lahendusi polnud välja pakutud. Kontekstis, kus on süüdistatud Võru noori artiklis selles, et nad lähevad Ladina-Ameerikasse narkokulleriks, pole kirjutatud mitte ainult faktidest, et noored selle vastu eksivad, vaid on tutvustatud ka seda, kuidas leida abi. Näiteks: *“Võru politseikomissar Anti Paap on poegadest-tütardest ilma jäänud vanematele omamoodi pihhiisa. Just tema*

jutul käivad narkokulleriks läinud noorukite vanemad, lootuses, et politsei aitab.” (A19)
Žüriiliikmed mainisid süüdimõistmise teemal seda, et uurivate lugude puhul, mis on saadetud Bonnieri preemia pälvimiseks võitlustulle, on enamasti juristidega läbi räägitud. Näiteks: „...on toimunud seal ikkagi ka reeglina konsultatsioon juristidega.“
(Kopli)

Alamkategoria “iseseisev uurimine” koodi alla sain koondada lauseid artiklitest juhul, kui autor oli viidanud artiklis iseseisvale uurimisele – enamasti oli tegemist dokumentide või muude kirjalike allikate uurimisega. Iseseisvale uurimisele oli artiklites viidatud üpriski palju – 97 korral, arvestada tuleb aga sellega, et kui ühes artiklis oli iseseisvale uurimisele viidatud mitmekordselt, siis ka mina kodeerisin uuesti lause iseseisva uurimise alamkategoriasse. Näiteks maadevahetuseprotsessiga seotud loost kirjeldab ajakirjanik, kuidas otsis lisadokumente oma kahtluste tõestuseks: *“Läksin äriregistrisse ja palusin näidata viimasel ajal Bulgaarias äri ajava Kranichi firmade avalikke äritoimikuid. Kõige värskem paber oli poolteist kuud vana ja kinnitas, et Kranich elab Tuvi tänaval.”(A16)*

Intervjueeritavad nimetasid iseseisvat uurimist Bonnieri preemia võiduloo oluliseks tunnuseks ning nimetasid, et just see on üks tunnus, mis teeb tavalisest uudisloost uuriva ajakirjanduse loo. Bonnieri preemia žüriiliikmed Merit Kopli ja Sulev Velder pidasid mõlemad oluliseks iseseisvat tööd dokumentidega, lisaks sellele tuleb Vedleri sõnul arvestada ka tööd allikatega, muuhulgas mainib ta “võimet panna inimesed rääkima” ja ajakirjaniku oskust teha materjali põhjal järeldusi.

Intervjueeritud Bonnieri preemia žüriiliikmed nimetasid niisamuti, nagu teoorias mainitud, uuriva ajakirjanduse tähtsaks komponendiks iseseisvat uurimist. Intervjueeritav (Sulev Vedler), kes on lisaks žüriis Bonnieri preemia võitjalugude üle otsustamisele ka ise ajakirjandusliku looga võitnud Bonnieri preemia, kirjeldas, kuidas ta ise allika vihje peale dokumentidega tööd tegi ning sai avalikest materjalidest kätte uuriva loo ainese. Ta tunnistas, et lugu sai alguse ebaselgest vihjest: *“noh, ma päris täpselt ei mäleta, aga jutt käis ühest suurest tehingust ja et Maksuamet tunneb tehingu vastu huvi ja vist oli ka summa, mingeid nimesid ei nimetatud.” (Vedler)*

Vedler selgitas, et allika poetatud väikesest vihjest sai alles uuriva ajakirjaniku töö alguse. Ajakirjanik läks Äriregristrisse, hakkas ise dokumente analüüsima ning leidis seosed, mis viisid ta looni.

“Pikaajaline uurimisprotsess” osutus alamkategoriaals, mida esines artiklites vähe – 13 korral kasutatud 22 artikli analüüsimisel. Kodeerisin artiklitest lauselõike kategooriasse juhul, kui artiklis oli viidatud pikaajalisele uurimisprotsessile, seda ka juhul, kui ajakirjanik oli otsinud materjale, mis läksid tagasi aastatetagusesse aega. Maadevahetuse protsessiga seotud loos kirjutas autor järgmiselt: *“Kogusin möödunud aastal eri riigiasutustest kokku mitu kilo dokumente, mis kajastasid kaitsepolitsei uuritavates maadevahetustes toimunud kruntide liikumist.”* (A16) Ekspertintervjuudes mainis enamik Bonnieri preemia žüriiliikmed, et tavaliselt on Bonnieri preemia võidulugude puhul tegemist pikaajaliselt uuritud lugudega. Üldisest erines aga ühe žüriiliikme arvamus, kes ütles, et hea uuriva loo saab kokku panna ka lühikese ajaga.

“Uuriv lugu võib tulla väga pika uurimise tulemusel, aga meie puhul on näide, et uuriv lugu on kiirkorras pandud kokku, poole päevaga on võimalik teha uuriv lugu, et see ei ole vajalik. See aeg seda ei tähenda.” (Mandel)

3.1.1 Uuriva ajakirjanduse tunnuste esinemise kokkuvõte

Uuriva ajakirjanduse lause tasandil analüüsitud tunnustest kõige suurema tulemuse andis kood “iseseisev uurimine” (97), mille kodeerimistulemus vastab ka žüriiliikmete räägitule. Artiklites esines palju viiteid sellele, et ajakirjanikud on lugude tarbeks analüüsinud dokumente, intervjuueerinud allikaid ning otsinud taustainformatsiooni. Reporteritööd, mis hõlmab taustainformatsiooni kogumist, dokumentide analüüsimist ning ka allikate intervjuueerimist, nimetasid üheks olulisemaks tunnuseks ka kõik Bonnieri preemia žüriiliikmed.

“Läheb kaugemale süüdistustest” on uuriva ajakirjanduse tunnuste kood, mille abil kodeerisin 22 artiklist lauseid 48 korda. Tulemused seega väljendavad seda, et ajakirjanikud mõistavad artiklites tegelased kindlalt süüdi ning esitavad ka lahendusi pakkuvat materjali. Konkreetselt tegelaste süüdimõistmist žüriiliikmed intervjuudes ei maininud, ent enamik neist mainisid, et lugude kirjutamisel on konsulteeritud väljaande juristidega.

Uuriva ajakirjanduse kood “pikaajaline uurimisprotsess” (13) oli kood, mida kasutasin uuriva ajakirjanduse lause tasandi koodidest artiklite kodeerimisel kõige vähem. Samas viitasid enamik žüriiliikmeid sellele, et Bonniereri preemia võidulood ei ole kiirustades tehtud, välja arvatud üks neist, kelle arvates saab uuriva ajakirjanduse loo teha valmis ka poole päevaga.

3.2 Skandaali kategooria

Käesolevas alajaotuses toon välja deduktiivselt loodud kodeerimistabeli järgi teostatud kodeerimise tulemused skandaali tunnuste (vt tabel lk 12 – 13) kohta. Kasutatud teooria põhineb Thompsoni (2000) skandaali tunnuste kirjeldusel. Et tulemused oleksid võrreldavad, esitan esmalt tulemused artikli tasandil kodeeritud info ning seejärel lause tasandil kodeeritu, sõna tasandi koode skandaalse ajakirjanduse kategoorias ei esinenud. Skandaalse ajakirjanduse tunnuste alakategooria jagunes omakorda neljaks koodiks.

Artikli tasand

Kodeerisin artikli puhul ühekordselt järgmise alakategooria “eeldab üleastumist moraalist, väärtustest, normidest”, kui artikkel oli kirjutatud teemal, mis muuhulgas kajastas vastuolusid eetika, moraalide ja väärtustega, kodeerisin artikli pealkirja. Nt: “Vastuluure kirjeldab Edgar Savisaart Venemaa mõjuagendina” või “Võru narkokullerid vallutavad maailma”. Nimetatud alakategooriasse kuulusid kõik (22) artiklid, mida bakalaureusetöö jaoks uurisin.

Kuna tunnus “eeldab üleastumist moraalist, väärtustest, normidest” on sarnane uuriva ajakirjanduse artikli tasandi tunnusega “teemaks on moraalist või seadusandlusest üleastumine” saab ka siin kõrvutada intervjuutulemused, mis peavad samuti tähtsaks Bonniereri võidutööde teemasid.

Lause tasand

Skandaali tunnuste kategooria alakategooria “sisaldab saladust ja varjamist” alla kodeerisin artiklist lauseid siis, kui artiklis oli viidatud sellele, et teema, mida kajastatakse on hoitud saladuses ja üritatud varjata. Samuti kodeerisin saladuse ja varjamise alamkategooriasse lause ka siis, kui autor oli kasutanud allikat, kes soovis oma identiteeti varjata. Skandaali tunnust “sisaldab saladust ja varjamist” esines 22 artiklis 44

korral. Nt: *“Kapo teabeettekande kohaselt sai sellest reisist alguse lugu, mida Postimehe allikas nimetas «viimase 20 aasta kõige magedamaks looks meie riigi moraalile.»* (A11) või *“Ennetamaks Äripäeva artiklit andis maanteeameti peadirektor Tamur Tsätko kiiresti pressikonverentsi, kus jättis juhtumi mitmed olulised faktid avalikustamata.”* (A10)

Teostatud ekspertintervjuudes rääkisid intervjuueeritavad samuti anonüümsetest allikatest, kuid nentisid, et Bonnieri preemia võidulugu sellest üldiselt ei olene, sest aegajalt pole info trükkimiseks muud võimalust kui jätta allikad anonüümseks. *“Et selles mõttes ma ei välistaks, et selliseid juhtumeid on ka olnud ja on võitnud ka need lood, kus on olnud anonüümsed allikad. See käib lihtsalt ajakirjanduse juurde, et osad allikad on anonüümsed, midagi ei ole teha. Seal võib öelda ja tõstatada küsimuse, et kas see on õige, aga ma ütleksin, et nii ja naa.”* (Kopli)

Küll aga nagu eelmises alapeatükis (3.1 Uuriva ajakirjanduse kategooria) intervjuutulemustest selgus, nimetasid žüriiliikmed ka allikate anonüümsust tunnuseks, mida võitjaloo valimisel silmas peavad.

Skandaali alakategooriasse “paljastus kahjustab reputatsiooni” kodeerisin juhul, kui artiklis halvas valguses esitatud tegelased olid esitatud nimeliselt või viisil, millisel oli lugejal võimalik nende isik tuvastada. Nt: *“Lõuna-Eesti suurärimees, samuti reformierakondlane Neinar Seli. Keskkonnakomisjoni liikmena seisab ta Riigikogu puldis ja kutsub üles muutma maadevahetuse korda.”* (A15) Näitena toodud tekstilõigu teemaks oli maadevahetuse protsess ning kontekstis lähtuvalt mõisteti Neinar Seli tegevust nimeliselt hukka. Lisaks kuulusid siia alakategooriasse (“paljastus kahjustab reputatsiooni”) ka laused, milles sai paljastuse tõttu kahjustada mitte vaid ainuisiku reputatsiooni, vaid inimgrupi maine. Nt: *“Mitu meditsiini ja tervishoiutöötajad on grupis kuude kaupa laste mürgitamist pealt vaadanud.”* (A2) Kuigi artiklis polnud kasutatud tervishoiutöötajate nimesid, oli viidatud sellele, et nimetatud grupis oli meditsiini ja tervishoiutöötajate tegevus olnud taunitav ning kahjustub tervishoiutöötajate reputatsioon, kes on nimetatud grupi kuulunud. Nimetatud skandaali tunnust esines 22 artiklis 69 korral.

Koodi “allikateks kõrvalised isikud” alla kodeerisin artiklist infot juhul, kui artikli autor oli artiklis kasutanud allikatena inimesi, kes polnud otseselt seotud teemaga, mida kajastati. Nad polnud süüdistatavad, süüdistajad ega protsessiga kursis olevad inimesed. 22 uuritud artiklis oli vaid kaks artiklit, milles esines kõrvalisi allikaid (koodi kasutasin

kokku 4 korda). Üks neist artiklitest oli üles ehitatud viisil, et süüdistatavate nimesid ei nimetatud ning kõrvaliste allikate näol oli tegemist spetsialistidega, kes andsid teada teema ohtlikkusest, nt: *“Tugeva desinfitseeriva ainenäo hävitab kloordioksiid kõiki mikroorganisme. Sarnaselt Domestosega. Mitte kuidagi ei saa see ühend vahet teha normaalsesse mikrofloorasse kuuluvate bakterite ja teiste bakterite vahel,”* kommenteeris perearst dr Marje Oona.” (A1)

3.2.1 Skandaali tunnuste esinemise kokkuvõte

Skandaali tunnustest esines kõige rohkem Bonnier'i preemia võiduartiklites skandaali tunnust “paljastus kahjustab reputatsiooni” (69). Nimetatud tunnust intervjueeritavad välja ei toonud, küll aga võib paralleeli tõmmata süüdimõistmise tunnusega uuriva ajakirjanduse kategooriast, mille puhul tõid intervjueeritavad välja lugude kooskõlastamist juristidega, viimasest võiks justkui arvata, et sellisel juhul on süüdimõistmine ning reputatsiooni kahjustamine õigustatud.

Reputatsiooni kahjustamisele järgnes sageduselt kood “sisaldab saladust ja varjamist” (44), mida saab kõrvutada intervjueeritavate arvamustega anonüümsetest allikatest. Enamuses oli intervjueeritavate seas arvamus, et anonüümsete allikate kasutamisega tekib küll küsimus ning see pole parim variant, ent allikate anonüümsust ei saa alati vältida. Seega siinkohal tulemused erinevad, sest saladusele ja varjamisele viidati artiklites rohkesti, kuid intervjueeritavate sõnul on tegemist pigem erandi kui reeglina. Korduste arvult järgnes vähekasutatud kood “allikateks kõrvalised isikud” (4), nimetatud koodiga kõrvutatavat eksperdid intervjuudes ei maininud.

Intervjuude tulemusena võib aga üldiselt öelda, et eksperdid ei vastandanud skandaali uuriva ajakirjandusega ning nentisid, et kahel mõistel võib olla ühiseid jooni. Väino Koorberg leidis, et skandaal on liiga kitsas termin kirjeldamiseks uurivat ajakirjandust, ent paljuski võib uuriv ajakirjandus ka skandaal olla: *“Et paljudel juhtudel ta toob kaasa küll sellise pisut terminilise protsessi, et ma ütleksin, et seal on noh...tugevad tunded ja teinekord ka tugevad avaldused ja tugevad konfliktid.”* (Koorberg) Sarnaseid mõtteid väljendas ka Sulev Vedler, kelle sõnul võib uuriv ajakirjandus skandaalini viia, aga ei pruugi: *“Uurida saab ka igavaid asju, mis ei tekita skandaali (naerab).”*(Vedler)

3.3 Kollase ajakirjanduse kategooria

Niisamuti nagu uuriva ajakirjanduse ja skandaali tunnuste puhul, lisasin ka kollase ajakirjanduse tunnused kodeerimistabelisse lähtudes teooriast (vt tabel lk 12 – 13). Skandaali tunnuste alakategoorias on kuus koodi, mis jagunevad omakorda artikli tasandi ja lause tasandi alajaotustesse.

Artikli tasand

Koodi “teemaks reeglite rikkumine” alla kodeerisin artikli vaid ühekordselt, juhul, kui artikli teema oli mingisuguste ühiskondlike reeglite rikkumine. Iga uuritud artikli teemaks oli mingisuguste reeglite rikkumine ehk 22 artiklist 22 korral esines eelmainitud kollase ajakirjanduse tunnust.

Kood “teemaks reeglite rikkumine” sarnaneb uuriva ajakirjanduse ja skandaali artikli tasandi koodidega “teemadeks moraalist või seadusandlusest üleastumine” ja “eeldab üleastumist moraalist, väärtustest, normidest”, mille kõigi puhul oli kodeerimistulemus absoluutne. Intervjuudest sobib kõrvutamiseks taaskord intervjuueeritavate kinnitused, et Bonniereri preemia võiduartikli puhul on oluline artikli teema.

Lause tasand

Kategooria “Kollane ajakirjandus” koodi “prominentsus” alla kodeerisin tuntud tegelase esmamainimise artiklis. Nt “Keskerakonna esimees Edgar Savisaar”, lisaks kodeerisin prominentsuse alamkategooriasse ka ameti, mis oli artikli konteksti arvestades prominentne. Nt “Kloordioksiidi gruppi kuuluvad ka arst, teaduste doktor ja terviseedendaja”. 22 artiklis esines kollasele ajakirjandusele viitavat prominentsust 63 korral. Ekspertintervjuudes ei maininud žüriiliikmed Bonniereri preemia artiklite puhul oluliseks tunnuseks artiklis esinevate tegelaste prominentsust.

Alakategooriasse “moraliseeriv” kodeerisin lausete kaupa teksti, mis keelekasutuse või vormilisuse poolest kutsus artikli tegelasi või üldsust korrale või ironiseeris tegelaste tegevust. Näiteks artiklis, mis rääkis sellest, kuidas suletud Facebooki grupis jootsid vanemad oma lastele sisse kloordioksiidi: “*Mitu meditsiini ja tervishoiutöötajad on grupis kuude kaupa laste mürgitamist pealt vaadanud.*” (A2), milles mõistab artikli autor hukka tervishoiutöötajate tegevuse. Moraliseerivaid lauseid esines 22 artiklis 127

korda. Intervjuudest ei selgunud žüriiliikmete suhtumine moraliseerivasse narratiivi võiduartiklites.

“Avalik hukkamõist” on kollase ajakirjanduse alakategooria, kuhu alla kodeerisin laused, milles artikli autor mõistab hukka artiklis kirjeldatud tegevusi või tegelasi. Siia alakategooriasse kodeerisin lauseid ka siis, kui ei olnud mainitud nimeliselt isikut, kes hukka mõisteti. Näiteks: *“Kaks tartlast himustavad äkitselt üht ja sama hiigelkrunti Eesti teises otsas. Kas tõesti juhuslik kokkulangevus, kuni taotluste kirjapildini välja?”* (A15) Avaliku hukkamõistu alla kodeerisin 22 artiklist lauseid 102 korda.

Alakategooriat “sensatsiooniline narratiiv” esines 22 artiklis väga palju – 155 korda. Kodeerisin sellesse alakategooriasse lause kaupa artiklist infot siis, kui lause oli sõnakasutuse järgi sensatsiooniline või oli kasutatud lühikesi rõhutavaid lauseid, hüüdlauseid, küsilauseid või muud, mis peaks lugeja justkui käima tõmbama. Nt: *“Miks Swedbank duubeldas veel eelmise aasta teisel poolel riskantsesse võlakirjafondi minevat peansionikogujate raha? Kas kellelegi tõtati pensioni rahaga appi või päästis Swedbank iseenda nahka?”* (A13) või *“Väidetavalt on arveid veelgi.”* (A6) Küll aga kasutasin koodi ka siis, kui oli kasutatud väga detailset infot lugejate šokeerimiseks. Näiteks narkootikumide illegaalse vedamise kohta kasutati artiklis lauset: *“kusjuures populaarseks transpordivahendiks on elavate sigade ja lehmade kõhud.”* (A20)

Intervjuude tulemusi analüüsid sobiks sensatsioonilise narratiivi tunnusega kõrvutada Sulev Vedleri öeldu: *“Hea lugu tähendab seda, et...ühest küljest ta on kaasahaaravalt kirjutatud, et inimesed tahavad seda ahnelt lugeda.”*

3.3.1 Kollase ajakirjanduse tunnuste esinemise kokkuvõte

Kollase ajakirjanduse kategooriast esines preemiaga pälvatud artiklites kõige rohkem koodi “sensatsiooniline narratiiv” (155). Ekspertintervjuudes ei maininud žüriiliikmed otseselt seda, et sensatsioonilist narratiivi töödes kasutataks, ent paralleeli võib tuua sellega, et žüriiliikmed Vedler ja Koorberg rõhutasid olulise tunnusena seda, et inimestele läheks lugu emotsionaalselt korda ja lugu oleks “mahlane”.

Moraliseeriva narratiivi koodi kasutasin artiklites lausete kodeerimisel teisena kõige enam, eksperdid intervjuudes Bonnieri preemia artiklites moraliseerivat tooni ühe tunnusena ei märkinud.

Korduste arvult kolmandana esines kollase ajakirjanduse tunnustest avalikku hukkamõistu, mida saab taas võrrelda uurivas ajakirjanduse kategoorias esinenud “süüdimõistmise” ja skandaali kategoorias esinenud “saladuse ja varjamise” koodidega. Intervjueeritavad mainisid, et Bonnieri preemia võidutööde puhul arutatakse võimalikud seadusandlikud kitsaskohad läbi juristidega ehk põhjuseta hukkamõistu ei tohiks Bonnieri preemia artiklites esineda.

“Prominentsuse” (63) koodi puhul erinesid intervjueeritavate tekst ning kodeeritu. Bonnieri preemia artiklites esines lauses ka küllaltki palju prominentsete tegelaste mainimist, ent intervjueeritavad ei märkinud prominentide esinemise tunnust võidukriteeriumina.

3.4 Uuriva, skandaalse ja kollase ajakirjanduse kategooriate tulemuste võrdlus

Lause tasand

Kodeerimistulemustest lähtuvalt esines skandaali, uuriva ja kollase ajakirjanduse tunnustest kollase ajakirjanduse tunnust “sensatsiooniline narratiiv” (155), sageduselt järgnesid samuti kollase ajakirjanduse tunnused “moraliseeriv” (127) ning “avalik hukkamõist” (102), alles seejärel järgnes uuriva ajakirjanduse tunnus “iseseisev uurimine” (97) ning skandaali tunnus “paljastus kahjustab reputatsiooni” (69).

Arvestasin võrdluses võrreldavaid tunnuseid, mille alustel loodud koodidega kodeerisin artiklist lauseid rohkem kui ühe korra artikli kohta. Väino Koorbergi arvates on uurival ajakirjandusel, kollasel ajakirjandusel ja skandaalil vahe olemas, ent ta nentis, et Eesti ajakirjandusmaastik erineb selgete stiililiste piiritlete puudumise poolest. Tabloidajakirjanduse ja uuriva ajakirjanduse vahe on Koorbergi sõnul nii temaatiline, vormiline kui ka stiililine, ta aga nentis, et Eestis ei ole selget müügiajakirjandust ning ka Õhtulehte ei saa Õhtulehe peatoimetaja enda sõnul nimetada 100 protsenti tabloidiks. Viimast põhjendas ta sellega, et Õhtulehe lugejatest 80 protsenti on ajalehe püsitellijad, mis muidu on tabloidväljaannete seas ebatavaline. Koorberg nentis, et ta on viimased 16 aastat olnud arvamusel et “*kollased ajalehed muutuvad üha kvaliteetsemaks ja kvaliteetlehed muutuvad aina lugejasõbralikumaks*”. Nii nagu skandaali tunnuste tulemusi kirjeldavas alapeatükis mainitud (lk 35-37) ei pidanud žüriiliikmed uurivat ajakirjandust ja skandaali kuigi erinevaks ning nii Sulev Vedler

kui ka Väino Koorberg kirjeldasid, kuidas skandaal saab olla osa uurivast ajakirjandusest.

Artikli tasand

Uuriva ajakirjanduse, kollase ajakirjanduse ja skandaali tunnuseid kõrvutades märkasin, et nii mõnigi tunnus on väga sarnane. Näiteks on teooria abil välja töötatud tunnuste tabeli järgi (vt tabel lk 12 – 13) uuriva ajakirjanduse tunnuseks “teemadeks on moraalist ja seadusandlusest üleastumine”, kollase ajakirjanduse tunnuseks “lood reeglite rikkumisest” ning skandaali tunnus “eeldab üleastumist mingitest väärtustest, normidest või moraalist”. Need kolm erikategooria tunnust on väga sarnase tähendusega ning said kodeerimisel ka samasuguse tulemuse – kõik 22 uuritud artiklit vastasid kõigile kolmele nimetatud tunnusele.

3.5 Artiklite temaatika

Artikli teemade kategooriasse kodeerisin loetlesin teema kategooria alusel analüüsiühikut artikkel. Ette tuli ka mitmekordset kodeerimist – ühes artiklis oli kaetud mitu teemat. Kõige populaarsem teema Bonnieri preemia artiklite seas oli seadusandlus (13), siia alla käisid ka seadusrikkumised. Samuti kui läbiv teema oli mingi muu, näiteks tervishoid (5), ent mainitud oli ka seadusrikkumisi, kodeerisin artikli mõlemasse kategooriasse. Seadusandluse teemale järgnes populaarsuselt majandus (11) ning sport (5). Viimasesse kategooriasse kuulusid kõik spordiarsti Vitali Bernatski ülestunnistusega seotud artiklid. Spordi kategooriale järgnes sageduselt poliitika (4), sotsiaalhoolekanne (2) ning julgeolek (1). Intervjueeritavad ei rääkinud Bonnieri preemia artiklite puhul kindlastest teemadest, vaid mainisid seda, et teema on Bonnieri preemia võiduartikli puhul oluline.

3.6 Artikli teksti päritolu kodeerimistulemused

Artikli päritolu alajaotuses selgitan kolme koodi kodeerimist ja tulemusi - “viidatud materjal”, “viitamata materjal” ning “salajase info kasutamine”. Esimesed kaks koodi tähendasid vastavalt seda, kui palju on viidatud artiklis suulisele või kirjalikule materjalile ning kuivõrd on kirjutatud allikatele viitamata. “Salajase info kasutamise” kood väljendas seda, kui palju on autor ise viidanud sellele, et on kasutanud salajast infot

artikli kirjutamisel. Kõiki järgnevaid kolme artikli teksti päritolu koodi kasutasin kodeerides lause tasandil.

Lause tasand

Viitamata materjali all ei arvestanud ma kordi, kui artikli autor oli andnud lause või paar eespool selgelt mõista, kus kohast või kellelt artiklis kirjutatud info pärineb. Viidatud materjali esines 22 artiklis üle poole rohkem (579) kui viitamata materjali, ent siiski kodeerisin “viitamata materjali” alamkategoriasse alla lauseid 232 korral. Viitamata materjali alla käis näiteks autori arvamusklik info: *“Kaalul ei ole seekord lihtsalt ühe erakonna esimehe poliitikukarjäär, vaid kogu riigi nägu ja usaldusväärsus.”*(A11) Lisaks sellele kodeerisin siia alamkategoriasse artiklitest infot ka siis, kui oli ebaselge, kust info pärines. Näiteks on olemas küll viide, et miski vastab tõe väljande andmetel, kuid pole viidatud, kust kohast pärineb väljaande info: *“Äripäevale teadaolevalt müüdi investoritele võlakirju just seetõttu, et Swedbank ise ei soovinud riskantsete laenudega liiale minna ja tahtis selletaolisest ärist hoopis väljuda.”* (A13)

Eelmise koodiga sarnane kood on “salajase info kasutamine”. Artiklitest on keeruline tuvastada, kas ajakirjanik kasutab salajast infot või mitte. Salajaseks infoks pean nii mitte-avalikku, privaatset kui ka asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud infot. Enda töös kodeerisin salajase info koodi alla lause siis, kui ajakirjanik oli viidanud sellele, et kasutab infot, mis pole laiemale avalikkusele kättesaadav. Eelnevalt selgitatud koodist erineb see sellepolest, et on kodeeritud vaid juhul, kui ajakirjanik sellele ise viitab. Seda tegid ajakirjanikud analüüsitud artiklites, et rõhutada artikli info ebatavalisust. Küll aga ei pruugi artikli autorid sageli artiklisse lisada viiteid sellele, et kajastatud on salajast infot. Koodi tuli artiklite analüüsimisel kasutada 20 korda, kodeerisin salajasele infole viitamist lausete kaupa. Näiteks: *“Suletud grupeeringus on dokumenteeritud ühe ema värbamise lugu”* (A3) või *“Eesti Päevalehe käsutuses on peale varem avaldatute veelgi arveid-saatelehti, millest on näha, et Tartu arst Vitali Bernatski soetas Tartu Raekoja apteegist vähemalt 132 000 krooni eest Genotropini ehk kasvuhormooni.”* (A4)

Seni, kuni info on tõene, ei oma Sulev Vedleri arvates tähtsust see, kus kohast ajakirjanik oma info saab. *“Sellel korral (2015. aasta Bonnieri preemia kandidaatide seas – autor) oli üks lugu, mille peale tõesti ajakirjanik oli täitsa selgelt ise komistanud, aga noh, sageli, noh, kuidas info jõuab toimetustesse – keegi räägib, keegi osutab, et*

vaadake sinna, seal on see kivi, mille all need vähid peidus on, ja siis hakatakse seda kivi üles tõstma.“ (Vedler)

Vedler lisas, et info usaldusväärsus on siiski küsimus, mida tuleb kontrollida, aga üldiselt pole infoallikas tähtis.

Artikli päritolu alakategoorias esines lause tasandil kõige rohkem viidatud materjali (579), küll aga oli ka viitamata materjali edasi andvaid lauseid artiklites palju (232). Viitamata materjal võib olla anonüümne allikas, ajakirjaniku enda hinnang või lekke kajastamine, aga ei pruugi seda olla. Kood “salajase info kasutamine” (20) väljendab rohkem lekete kajastamisele ja anonüümsetele allikatele. Viitamata materjali rohkust ning salajasele materjalile viitamist artiklites toetavad ka intervjuueeritavate kommentaarid, mille kohaselt tuleb lekkelist infot kontrollida, ent ajakirjanikul oleks patt jätta info kasutamata sellepärast, et see on lekkeline informatsioon või anonüümne vihje.

3.7 Keelekasutus artiklites

Alapeatükis avan artikli keelekasutuse alajaotuse kodeerimistulemused.

Artikli keelekasutuse teema alla kuulub kaks kategooriat – artikli arusaadavus ning emotsionaalse konnotatsiooniga sõnade arvestus. Mõlemate kategooriate koodide alla koondasin infot artikleid sõna tasandil kodeerides.

Artikli arusaadavus

Bonnier preemiaga pärjatud artikli teksti arusaadavust mõõtsin vaadates, kas keerulisemad terminid, millest tavainimene midagi ei pruugi teada, on selgitatud. Enamasti oli tegemist võõrsõnade või kindlale valdkonnale teada terminitega, näiteks juriidilise leksikaga. Artikli arusaadavuse kategooria alamkategooriaid oli kaks – “keerulisemad terminid on selgitatud” ning “keerulisemad terminid on selgitamata”.

Sõna tasand

Keerulisemate terminite selgitamise kodeerimisel tekitas probleeme see, et enamik Bonnier preemia võitjad pole võitnud preemiat mitte ühe loo eest, vaid lugude sarjade eest ning kui esimeses loos on üldsusele tundmatu termin lahtiselgitatud, siis järgmistes

lugudes enam terminile selgitust ei ole. Nt “DMSO” (A3), “pulgateraapia” (A3), “käiberentaablus” (A21). Tulemused jagunesid kahe alamkategoria vahel küllaltki tasavägiseks – selgitatud termineid oli 37, ning selgitamata termineid 33. Lisasin artiklisse nii selgitatud kui selgitamata termineid mitte üksnes esmamainimisel, vaid nii mitu korda kui neid oli artiklis kasutatud. Ainult uurivat ajakirjandust intervjueeritavate arvates kirjutamisoskus ei mõjuta – arusaadavalt peab olema kirjutatud iga ajakirjanduslik lugu. Küll aga tunnistas Merit Kopli, et uuriva ajakirjanduse teemad on sageli keerulisemad, ent raskesti loetavad lood tema sõnul Bonnieri preemia nominenditööde hulka ei jõua, lisaks “*vaatavad mõjukad lood üle toimetajad ja peatoimetaja*”.

Samuti mainis Kopli, et üks rusikareeglitest ajakirjanduses on see, et teemat peab suutma edasi anda nii, et kõik sellest aru saadavad. Niisamuti arvas ka intervjueeritav Väino Koorberg, kes rõhutas, et ajakirjanikud kirjutavad ikkagi tavainimesele, mitte poliitikutele või teema spetsialistidele ning seetõttu peaks olema artikkel arusaadavalt edasi antud.

Seevastu tunnistas Meelis Mandel, et Bonnieri preemia žürii ei hinda eraldi ei kirjutamisoskust ega tööd allikatega.

“Et me ei vaata eraldi kirjutamisoskust või eesti keelt või allikatega tööd...” (Mandel)

Emotsionaalse laenguga sõnade kasutus artiklites

Emotsionaalsuse koodi lisasin kodeerimistabelisse taaskord lähtudes teooriast, täpsemalt Wahl-Jorgensensi (2013) uurimusest Ameerika prestiižeima ajakirjanduspreemia Pulitzeri lugude tunnustest.

Sõna tasand

Kodeerisin emotsionaalse konnotatsiooniga sõnade alla väljendid ja sõnad, mis polnud neutraalsed, vaid rõhutasid ajakirjaniku meelsust või kutsusid lugejas üles mõnd emotsiooni, näiteks kaastunnet. Näiteks, kui ajakirjanik kirjeldas, kuidas ta dokumente läbi töötas, siis ühtäkki kirjutas: “*Bingo!*” (A16), mis kutsus lugejas üles elevust ja ühtlasi viitas sellele, et uuritud materjalist leiti uudisväärtuslik eksimus. Niisamuti teises, majandusteemalises, loos ajakirjanik kirjutas “*väikese lapsega üksikema*” (A21), et anda emotsionaalsust juurde naise rahakaotusele. Alati polnud aga emotsionaalne sõna tähendus, vaid vorm, kuidas ajakirjanik kirjutas. Näiteks selleks, et väljendada imestust ja anda juurde emotsionaalsust tsitaadile, kirjutas ajakirjanik narkokulleritest kõnelevas

loos: ““*Ta ütles, et neil on siin kaks korda kuus t r i b u n a l i d!*””(A19). Tühikud väljendavad ajakirjaniku tundmusi või allika emotsiooni kõneledes. Artiklites esines kokku väga suur hulk emotsionaalse konnotatsiooniga sõnu (538 sõna või väljendit). See on tunnus, mida esines artiklites kõige rohkem kõikidest tunnustest. Küll aga tuleb silmas pidada seda, et kui üldiselt kodeerisin infot lausete kaupa, siis emotsionaalse konnotatsiooniga sõnu või väljendeid võis ühes lauses esineda rohkem kui mitu ning see tegi arvu ka suuremaks. Väino Koorberg ja Sulev Vedler kirjeldavad intervjuudes kaasahaaravalt kirjutatud lugusid kui üht uuriva ajakirjanduse olulist tunnust. Vedleri arvates on see uuriva ajakirjanduse enimmimetatud tunnuse mõju üks vorme, sest lugu, mis on kaasahaarav, loevad ka inimesed tema arvates rohkem ning mõjutab nende elusid tugevamalt. Koorberg meenutas varasemat aega, mil uurivad ajakirjanikud olid “*pisut kuiviku tüüpi*”. Ta arvab, et uuriva ajakirjanduse tase on paranenud seetõttu, et “*kuivast*” materjalist osatakse tänapäeval teha “*mahlakas lugu*”.

Suurt hulka emotsionaalseid sõnu ja väljendeid Bonnieri preemia võiduartiklites (538) toetab žüriiliikmete öeldu intervjuudes, milles rääkisid intervjuueeritavad sellest, kuidas Bonnieri preemia lugude puhul on oluline see, et igavast teemast kirjutatakse kaasahaarav lugu. Keeruliste terminite puhul (33) aga kodeerimistulemused ja intervjuueeritavate kommentaarid ei kattu. Žüriiliikmed rõhutasid seda, kuidas peaksid preemia võidulood kirjutatud arusaadavalt ja lihtsalt, lisaks ütles žüriiliige Merit Kopli, et enne töö avaldamist vaatavad selle üle ka toimetajad ning peatoimetaja.

3.8 Eetilised konfliktid artiklites

Eetiliste konfliktide peatükis avan “materjali valiidsuse” kategooria tulemused, mida analüüsisin lause tasandil ning esitan ka ekspertintervjuudest väljajoonistunud eetiliste konfliktide kohta käivad tulemused, mis otseselt ei sobitunud kõrvutada üheselt ühegi kodeerimise kategooriaga.

Lause tasand

Materjali valiidsust mõõtsin artiklites lugedes kokku selle, mitu korda viitab ajakirjanik saadud infole nii, et jääb lugeja otsustada, kas tegemist on tõese infoga või mitte ning ei saa kindlalt väita, kas allikas räägib tõtt. Uuritud 22 artiklis esines eelnevalt kirjeldatud väljendeid 43 korral. Nt “*väidetavalt*”(A4), “*ei pruugi olla*”(A6).

Žüriiliikmed arvasid, et kui informatsioon on tõene, siis pole vahet, kus kohast ajakirjanik selle saanud on. Merit Kopli tunnistas, et pole midagi parata selle vastu, et lekkes on üks moodus hankida infot ning arvas, et lekkes pigem soodustavad uuriva ajakirjanduse toimimist, sest ilma nendeta jäänuks näiteks paljastamata korrupsioonijuhtumid.

Ka Meelis Mandel rääkis, et žürii ei hinda selles mõttes ajakirjaniku tööd, et kas on loo teema puhul tegemist ajakirjaniku enda ideega *“või on nii-öelda lifti unustatud allikamaterjalid”*. Küll aga tunnistasid žüriiliikmed, et infot lekitatakse seepärast, et heita kellelegi halba varju ning seetõttu peab nii ajakirjanik kui ka väljaanne teadma, kellele lekitatud info on kasulik. Leket aga ei tohiks žürii arvates jätta ajakirjanik kasutamata allikamaterjali päritolu tõttu. Žüriiliikmed ei välistanud, et ka leketest saadud informatsioonist tehtud lood võivad olla uuriva ajakirjanduse kategooria alla sobivad lood, sest nende sõnul algab enamasti suur töö lekitatud dokumentide uurimisest. Kahtleval seisukohal oli vaid Merit Kopli: *“See on natukene nii ja naa. Noh, reeglina on ju nii, et sa saad mingi dokumendi ja sellega alles töö algab, et see on ainult üks väike-väike osa sellest artiklist. Selleks, et need faktid oleksid kõik kontrollitud, et sellest saaks korralik lugu, et see saaks Bonnierile üldse kandideeridagi, sellega kaasneb ikka päris palju tööd.”*

Intervjuudes mainitud eetilised konfliktid

Kõige sagedamatest ajakirjanike eetikarikkumistest nimetasid žüriiliikmed ära laiskuse ja rumaluse tõttu sisse tulevad faktead. Ajakirjanike teadlikest eetikarikkumistest kõige levinud on Merit Kopli sõnul juhused, kui ajakirjanik helistab kõige hilisemalt valitud allikale, et lugu mitte *“ära rikkuda”*.

“Keegi ei taha ju meelega, keegi ei taha oma Bonnierilugu ju ära rikkuda, et üks neid lugusid ikka defineeritakse igatpidi ju,” selgitas Merit Kopli ajakirjanike tahtlike eetikarikkumiste põhilisi põhjuseid.

Allkirjeldatud juhtumit pole Meelis Mandeli sõnul küll Bonnieril preemia lugude seas juhtunud, kuid hüpoteetiliselt peab ta üheks eetiliseks dilemmaks olukorda, mil ajakirjanikul on võimalik saada ühiskondlikes huvides materjalid illegaalsel viisil.

“Noh, me võime siin teoretiseerida, et ma varastan mingisugused dokumendid, millest ma tean, et need on väga suure ühiskondliku kaaluga, muidu neid ei saa nii-öelda üksinda saada. Mind jäeti üksi kuskile tuppa ja ma võtan need, siis ma arvan, et

hüpoteiseerin ütleme, et kui need dokumendid on...noh, siin võib mingeid nüansse mõelda.“ (Mandel)

3.9 Mõju esinemine

Mõju esinemise alla kuulus esialgu kaks kategooriat – “teemakäsitus – protsess või üksikisik” ning “mõju ühiskonnas”. Tulemustes toon välja nimetatutest vaid esimese, sest kodeerimise käigus selgus, et mõju avaldumist ühiskonnas ei saa tekstipõhise analüüsiga tõestada, koodist “mõju ühiskonnas” loobumist selgitan edasi meetodi peatüki alapeatükis “Meetodi kriitika”.

Žüriiliikmeid usutledes ütlesid nad intervjuu alguses väärtustest rääkides kõik ühtmoodi, et Bonniereri preemia võiduartikli valimisel on mõju kõige tähtsam kriteerium. Intervjuu edenedes koorusid välja ka muud väärtused ja tunnused, mis Bonniereri preemia tööl peaksid olema, ent alguses ütles ka Väino Koorberg, kes enda sõnul ei fetišeeri mõju kui kriteeriumit, et Bonniereri preemia võidartikli puhul vaadatakse žüriis esmalt mõju avaldumist.

Žüriiliige Meelis Mandel ütles, et Bonniereri žürii ei hinda ega kaalu ajakirjaniku tööd selles mõttes, kas on tegemist tema enda ideega või n-ö lifti unustatud allikmaterjalidega, vaid kõige olulisem on mõju ja “Bonniereri žürii kaalub lugusid eelkõige ja ainult mõjukusest lähtuvalt”. Ta väljendas selgesõnaliselt, et uuriva ajakirjanduse loo puhul on kõige olulisem kriteerium mõju ning selle kõrval kahvatuvad kõik teised uuriva või üldse uudiskriteeriumid.

“uuriva loo puhul on üks ja kõige olulisem kriteerium, see on mõjukus. Teisi kriteeriume ei ole.” (Mandel)

Lause tasand

Teemakäsitluse alamkategoorias jaotusesse kirjutasin kaks koodi “üksikisikute tegevus” ja “protsess”. Üksikisikute tegevuse kirjeldamiseks pidasin seda, kui artiklis on nimeliselt kirjeldatud nende tegevust, kes olid eksinud moraali või seadusandluse vastu. Protsessi kategooriasse kodeerisin siis, kui märkasin artiklis lauset protsessi või teemalõnga, millega edasi minnes, saaks ajakirjanik midagi ühiskonnas muuta. Protsessi puhul ei räägitud mitte üksikjuhtumist või -isikutest, vaid lünkadest süsteemis või seadusandluses. Analüüsitud Bonniereri lugude puhul oli üksikisikute tegevusi kirjeldavaid lauseid lugudes ülekaalukalt rohkem. Üksikisikuid tegevusi kirjeldavat koodi kasutasin 140 korral ning protsessi koodi 53 korda. Koodi “üksikisikute tegevuse”

näiteks: “Firma omanikud mahuvad Rikaste TOP 500 esimese 110 nime sekka. Arco Vara ASi omanikeks on kolm meest: Arti Arakas, Richard Tomingas ja Hillar-Peeter Luutsalu. Üks omanikest on praegu ka Hansapank, mis näitab, et keegi senistest on oma aktsiad laenu katteks pangale pantinud.” (A21) või “Ajakirjanduses on varem mainitud, et suusatreener Mati Alaver, kellele Bernatski enda väitel dopinguaineid müüis, keeldus komisjoni ette tulemast ja ka ütlusi andmast.” (A8)

Mõju definitsioon intervjuude põhjal

Žüriiliikmetel oli keeruline anda definitsiooni mõistele “ajakirjanduslik mõju”. Eialgu ütles neist enamik, et mõju tähendab seda, kui ajakirjandusliku artikli tulemusena midagi ühiskonnas muutub. Intervjuu jätkudes aga nentis nentisid, et ajakirjandusliku loo mõju võib olla artikliti erinev, mõju võib olla ka näiteks see, kui paljusid inimesi millestki ohtlikust teavitatakse või see, et inimestele jääb see teema meelde.

Merit Kopli arvates oleneb mõju loost, ent ta nentis, et reeglina on ikkagi parem selline mõju, et loo tagajärel midagi muutub, näiteks seadusandlus. Kopli meenutas, et mõningatel juhtudel on olnud Bonniereri žüriis ka lood, mis on iseenesest tundunud väga olulised, aga mitte midagi pole juhtunud – on kirjutatud probleemist, aga see pole toonud kaasa muutusi. Sellisel juhul ei ole mõju Kopli sõnul nii tugev, kui peaks Bonniereri loo puhul olema. Mõju žüriiliikmete sõnul mõõta ei saa ning see oleneb sellest, kuidas peatoimetajad (kes ühtlasi on ka žüriiliikmed – autor) selle täpselt ära põhjendavad ja selgitavad. Merit Kopli arvates on kellegi tagasiastumine või seadusemuudatus mõju kitsas käsitus, kuid mõju saab käsitleda ka laialt, näiteks nii, kui lugu on mõjutanud inimeste elu.

Lisaks ei pea olema mõju žüriiliikmete arvates alati tegevusena väljenduma. Meelis Mandel nimetab mõjukuseks muuhulgas ka inimeste reaktsiooni.

Žüriiliikmed mainisid hea uuriva loo definitsioonina sageli seda, et see jääb inimestele meelde. Meelis Mandel kirjeldab mõju mõistet lahti kõlapinna tasandilt. Ta selgitas, et kui tuleb kokku Bonniereri žürii ja otsustatakse võitja üle, koos on kuus suurte uudistetoimetuste peatoimetajat ning kui nemad lugu ei tea ega mäleta, siis see lugu ei pälvi Bonniereri preemiat.

Ka Sulev Vedler lähtus mõju defineerimisel loo kõlapinnast öeldes, et preemia võidutööd on "peaaegu kõik" jäänud inimestele meelde. Ta viitab tagasi ka ajaloolisele aspektidele, et võidulugusid peaks mäletama veel mitme aasta pärast.

“Kui öelda aastaid hiljem, et oli seal mingi selline lugu, et oli üks spordiarst Bernatski, kes rääkis dopingutarvitamisest, siis tuleb see meelde.” (Vedler)

Intervjueeritavad tunnistasid, et ajakirjandusliku loo mõju mõistel võib olla mitmeid erinevaid selgitusi. Sulev Vedler tunnistas eelmainitud ning kirjeldas, kuidas 2015. aasta Bonnieri preemia võitja valimisel läks žüriis vaidluseks selle üle, kas inimese saatusest kirjutatud lool on ühiskondlik mõju või mitte. Vedleri sõnul oli tegemist nominenditööga, mis rääkis loo Edgar Savisaare jalakaotusest. See oli tema sõnul lugu inimlikult teemal, millel oli emotsionaalne väärtus, ent ühiskonnas mingeid muutusi sellele ei järgnenud.

Žüriiliikmete intervjuudest selgus, et ajakirjanduslik mõju võib sageli avalduda hiljem ning seetõttu ei pruugi osutada võitjaks lugu, millel puudub artiklite hindamise ajaks selge ühiskondlik mõju. Merit Kopli rääkis, et selle üle, kas loo tulemusena midagi lõpuks muutub või mitte, on žüriis ka vaieldud, aga ütles, et seda tegelikult keegi kindlalt öelda ei oska. Samuti mainis ta seda, et Postimehe peatoimetajana kaitseb ta Postimehe lugu ja ütleb, et mõju tuleb, ent tegelikult ei oska keegi seda täpselt ennustada.

„Mina kaitsen Postimehe lugu ja ütlen, et ja-jah, tuleb, aga kes siis oskab ette öelda.“
(Kopli)

Hilisemat mõju avaldumist tunnistas ka Sulev Vedler tuues näiteks oma loo, mis ei võitnud Bonnieri preemiat, sest mõju polnud avaldunud. Tegemist oli esimese looga maadevahetuseprotsessist, millel oli tegelikult mõju loost alustatud kriminaaluurimise näol. Küll aga ei taibanud Vedler ise siis veel seda, et lool võib olla niivõrd suur väärtus. Vedler kirjutas loo 2005. aastal ning 2014. aastal mõisteti asjaosalised süüdi. Vedler rääkis, et artikli ühiskondliku mõju avaldumine on aastaga piiratud ja seepärast võivad paljud lood jääda ilma Bonnieri preemiast.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Bakalaureusetöö eesmärk oli leida erinevate ajakirjandusliikide tunnuseid Bonnier'i preemia võidutöödest aastatel 2005-2015 ja analüüsida, milliseid tunnuseid esineb ning mil määral neid artiklites esineb.

Töö jaoks püstitatud kolm suuremat uurimisküsimust olid järgmised:

- 1. Millised skandaali, kollase ja/või uuriva ajakirjanduse tunnused võidutöodes esile kerkivad?**
- 2. Kui palju esineb skandaalse, kollase ja/või uuriva ajakirjanduse tunnuseid võidutöodes?**
- 3. Missugused muud tunnused esile kerkisid?**
 - Kui palju oli võidutöodes kasutatud emotsionaalseid sõnu?
 - Kuidas on viidatud võiduartiklites kasutatud allikatele?
 - Millised on Bonnier'i preemia võidutöodes enam esinenud teemad?
 - Milline on toimetajatöö osakaal Bonnier'i preemia võiduartiklites?

Järgnevalt selgitan vastuseid bakalaureusetöös püstitatud küsimustele.

4.1 Skandaali, kollase ja/või uuriva ajakirjanduse tunnused võidutöodes

Kõik nii deduktiivselt kui ka induktiivselt tuletatud koodid on Bonnier'i preemia võiduartiklites esindatud. Paljudes kategooriates oli üksteisega sarnaseid tunnuseid, vahel oli küsimus vaid sõnastuse erinevuses, näiteks kollases, skandaalses ja uuriva ajakirjanduses esinevate teemade koodide puhul. Seega ei saa üldistada ning omistada nende tunnuste põhjal Bonnier'i preemia artiklitele iseloomulikku ajakirjanduslikku liigendust. Küll aga joonistus välja tunnuseid, mis eristusid selgelt ning mille põhjal saab teha ka üldistavaid järeldusi.

Ülekaalukalt rohkem esines kollase ajakirjanduse lause tasandi tunnuseid. Tulemuste peatükist selgus, et lause tasandil uuritust kerkivad uuriva, skandaalse ja/või kollase ajakirjanduse tunnustest esile kollase ajakirjanduse tunnused: sensatsioonilise narratiivi kasutamine, moraliseeriva tooniga tekst ning artiklis tegelase hukkamõistmine. Sensatsioonilise ja moraliseeriva narratiivi kasutamine võib olla viis, kuidas tõmmata lugejate tähelepanu. Piisab vaid emotsionaalsest ja sensatsioonilisest pealkirjast, et

lugejat kõita. Ka intervjuudes iseloomustas Sulev Vedler Bonnieri preemia võidulugu loona, mida inimesed peaksid “*tahtma ahnelt lugeda*”. Suurema hulga lugejate köitmine võib viia läbi laiema kõlapinna ühiskondliku mõjuni, ent võib samuti piirduda üksnes laia kõlapinna saavutamisega. Moraliseerivat artiklit võib üheti mõista emotsionaalselt kirja pandud tegelaste hukkamõistmisena. Ajakirjanik peaks aga olema eelkõige informeerija, mitte kohtumõistja, eelkõige juhul, kui inimese süü ei ole täiesti kindel.

Sparksi (1991) ajalehtede jaotuse järgi meenutavad Eesti väljaanded, mille ajakirjanikud on võitnud Bonnieri preemia, kvaliteetset populaarajakirjandust (*the serious popular press*). Kvaliteetses populaarajakirjanduses pannakse visuaalsele disainile – oluline on pilt ja suured pealkirjad. Küll aga on uudistemade põhiohk poliitilistel uudistel ning majandusel, mitte spordil ja kuulsuste tegemistel. (Sparksi, 1991)

Lisaks ei toimi kollane ajakirjandus eraldi vaakumis ning selle tunnuseid võib leida ka teiste ajakirjandusžanrite lugudest. (Zelizer, 2000) Nii on põhjendatav, et kollase ajakirjanduse tunnuseid leidis ka uuriva ajakirjanduse žanri kuuluvates Bonnieri preemia võidulugudes. Kollase ajakirjanduse tunnus “tegelase hukkamõist” sarnaneb veidi uuriva ajakirjanduse tunnusele “läheb kaugemale süüdistustest”, mis oli uuriva ajakirjanduse tunnustest teine kõige levinum uuriva ajakirjanduse tunnus Bonnieri preemiaga pärjatud lugudes. Spark (1991) tõi välja mõiste süüdistav-eitav lugu uurivas ajakirjanduses, nimetades seda toimetuste jaoks küllaltki atraktiivseks viisiks lugusid kajastada, kui nentides, et sellisel juhul pole siiski tegemist uuriva ajakirjandusega. Tema arvates peaks uuriva ajakirjanduse lugu olema juba süüdimõistev, seda vettpidava tõendusmaterjali alusel (Spark, 1991).

Tekstipõhise uuringuga, arvestamata kohtukaasuseid ning Pressinõukogu ja Avaliku Sõna nõukogu kaasuseid, ei saa öelda, kas süüdimõistmine on preemia võidulugudes tulnud liiga kergekäeliselt, küll aga osaliselt saab võrrelda lause tasandil analüüsitud uuriva ajakirjanduse tunnuste “protsessi kirjeldamine” ning selle vastandi “üksikisikute tegevuse kirjeldamine” tulemusi süüdimõistmise kontekstis.

Bonnieri preemia võidulugudes esines üksikisikute tegevuse kirjeldamist rohkem kui protsessi kirjeldamist, seega keskenduti lugudes üksikute tegelaste rikkumistele ning nende kajastamisele, aeg-ajalt ka üksikute inimeste süüdimõistmisele ja avalikule ristilöömisele kuivõrd mõne ühiskondliku probleemi kui protsessi kajastamisele. Sarnaselt võib mõista ka skandaali tunnuse “reputatsiooni kahjustamine” sagedast

esinemist. Reputatsiooni kahjustamine lasub samuti süüdistustel ja avalikul süüdimõistmisel ning ka selle kollase ajakirjanduse tunnuse sagedane esinemine annab tunnistust üksikisikute süüdistamisest ja süüdimõistmisest Bonniereri preemia artiklites. Reputatsiooni kahjustamise narratiiv on publikule šokeeriv selliste tunnustega artikli pealkirja lugedes, võib toimetuse kasutada ära artikli populaarsust, et meediamajanduslikult teenida kasumit.

Waisbordi (2004) järgi pakuvad skandaalid võimalusi tulla välja pommuudistega, mis omakorda võivad anda toimetusele ja ajakirjanikule võimaluse saavutada professionaalset kuulsust. Skandaali tunnusele viitavat koodi “Saladusele või varjamisele viitamise” kasutasin lause tasandil analüüsid, nagu varem mainitud, sellisel juhul, kui ajakirjanik ise oli viidanud artiklis sellele, et allikad on varjanud paljastatud informatsiooni ja et tegemist on olnud mingi inimgrupi saladusega. Viiteid saladusele oli aga üpris palju. Skandaali tunnustest oli eelnimetatu teisel kohal esindatuse poolest. Materjali saladuslikkusele ja tegelaste elu varjupoolele viitamine artiklis võib skandaali tunnustest esineda artiklis mitmekordselt seepärast, et ajakirjanik soovib rõhutada oma reporteritöö professionaalsust ning toimetuse käes oleva informatsiooni eksklusiivsust, mis omakorda viitab vääradele uuriva ajakirjanduse loo eesmärkidele.

Stetka et al (2013) tõid teadustöös välja mõiste pooluuriv ajakirjandus – pooluuriv sellepärast, et leitud dokumentidele lisaks oli ehk vaid tehtud paar lisatelefonikõnet. Küll aga ei uuri pooluuriva ajakirjanduse puhul ajakirjanik info faktilisust, ei ürita teadaaadut tõestada ega asetada konteksti. Bonniereri preemia võiduartiklites oli uuriva ajakirjanduse tunnustest kõige rohkem esindatud lause tasandil analüüsitud tunnust “iseseisev uurimine”. Preemia pälvinud artiklites olid ajakirjanikud teinud reporteritööd nii dokumentidega kui ka suuliste allikatega, viimast näitab ka see, et artikli tasandil uuritud allikate rohkuse tunnusele (rohkem kui kolm allikat – autor) vastas 22 artiklist 17. Ajakirjaniku oskuse infot välja kaevata tõid välja ka ekspertintervjuudele vastajad, kes ütlesid, et lekkeliste materjalide kättesaamisest alles algab ajakirjaniku reporteritöö.

4.2 Muude tunnuste esinemine

4.2.1 Emotsionaalne laeng võidutöodes

Ameerika Ühendriikide prestiižseima uuriva ajakirjanduse auhinna Pulitzeri preemia lood on Wahl-Jorgenseni (2013) arvates väga kõrge emotsionaalse laenguga alustades teemavalikust ning lõpetades emotsionaalse konnotatsiooniga sõnadega. Wahl-Jorgenseni (2013) teooria leidis kinnitust ka Eesti uuriva ajakirjanduse pressipreemia võitnud lugude puhul – sõna tasandil analüüsitud emotsionaalseid sõnu esines arvukalt ka Bonnieri preemia võidutöodes. Tundeküllasuse olulisust tõid kaudselt välja ka ekspertintervjuu andnud Bonnieri preemia žüriiliikmed, nimetades oluliseks seda, et avalikkusele lähevad emotsionaalsed lood korda ning jäävad meelde, nimetades seda mõju üheks avaldumise vormiks.

Emotsionaalsus tekitab seega mõju, uuriva ajakirjanduse üht olulisemat kriteeriumit? Ehkki tundeküllase loo tagajärjel tekkinud laia kõlapinda ühiskonnas, võib nimetada diskursiivseks mõjuks (Harro-Loit et al, 2011) juhul, kui see tekitab ühiskonda uut teavet ja eriarvamusi kajastatud teema kohta, siis uuriva ajakirjanduse eesmärki – ühiskondliku protsessi käivitamiseni see otseselt ei vii. Ka selle tunnuse puhul võib seega näha meediamajanduse ja valvekoera rolli vastuseisu. Millised on ajalehetoimetuste ja Eesti uuriva ajakirjanduse eesmärgid kirjutades hiljem premeeritud saanud lugusid? Põhjus võib olla nii ühiskonna parandamine ja rikkujate karistamine kui ka toimetuse tahe olla meediaturul konkurentsivõimeline, populaarne, saada palju tsiteerimist ning saavutada seeläbi lai kõlapind. Uuriva ajakirjanduse põhimõtete seisukohast on aga väärt tegutseda vaid meediamajanduslikke tegureid silmas pidades ja unustades uuriva ajakirjanduse kui ühiskonna valvekoera rolli. Tekib küsimus, kas võiduloo teema on ühiskonnale emotsionaalne või on teema emotsionaalse laenguga sõnade abil emotsionaalseks kirjutatud.

Väino Koorberg võrdles Eesti uuriva ajakirjanduse praegust taset eelnevaga ning arvas, et praegu on tase selle poolest parem, et see *“kuidas sellest krõbinast tehakse praegu mahlane lugu ja ilus lugu, on olnud suur muutus.”* Krõbinaks nimetas ta teemasid, mis on tavaliselt Bonnieri preemiatel esindatud – majandus, poliitika, seadusterikkumised ning muud keerulisemad teemad. Meisterlikkust väljendab see, kui ajakirjanik ja toimetaja koos suudavad kirjutada kuivast ja keerulisest teemast lihtsa loo, mis on

kergesti loetav ka tavainimesele. Ent kas liigselt emotsionaalse konnotatsiooniga sõnade kasutamine pole lugejaga manipuleerimine ning ajakirjaniku subjektiivse arvamuse lisamine?

Wahl-Jorgensen (2013) kirjutas uuringus, et Ameerika Ühendriikides kasutavad uurivad ajakirjanikud emotsionaalse laengu lisamiseks erinevaid võtteid selleks, et tõmmata tähelepanu ühiskonna kitsaskohtadele, ent emotsionaalsuse kasutamine on rangelt kontrollitud, sest üle piiri minnes võib ajakirjanikku ähvardada kohtuasi või halvemalt juhul lugejaskonne usaldusväärsuse langus. Kuni emotsionaalse konnotatsiooni kasutamine lugedes on tasakaalus teema olulisuse ja emotsionaalsusega ning teenib õiget eesmärki – informeerida ja muuta – siis võib emotsionaalsust käsitleda kui uuriva ajakirjaniku üht võtet teha oma loo sõnum kuuldavamaks ning püüda võimuinstitsioonide tähelepanu.

4.2.2 Allikaviited ja materjali valiidsus võiduartiklites

Viitamata materjali esines analüüsitud Bonnier'i preemia võiduartiklites poole vähem kui viidatud materjali, siiski oli lause tasandil uuritud viitamata materjali hulk suur arvestades seda, et tegemist oli uuriva ajakirjanduse preemia pälvinud artiklitega. Artiklites oli enamasti mõistetud keegi süüdi amoraalses või ebaseaduslikus tegevuses ning selliste artiklite puhul on äärmiselt oluline viidata sellele, kus kohast on informatsioon, isegi juhul, kui tegemist on anonüümse allikaga. Artiklites esines lauseid, mis olid arvamusaloolikku laadi – artikli autor oli viideteta informatsioonile teinud oletusi, järeldusi või andnud hinnanguid. Materjali valiidsuse puhul oli kasutatud üpris palju anonüümseid allikaid, mis võib viidata muu hulgas ka lekete kajastamisele. Ajakirjaniku oletused, järeldused või hinnangud võivad baseeruda mingisugusel taustateadmisel või anonüümse allika ütlustel ning see info ei pruugi olla vale, ent kriitilisemal lugejal võib tekkida küsimus, kus kohast pärineb hinnanguline info artiklis. MacFayden (2008) kirjeldas läbikukkunud uuriva ajakirjanduse lugu sellisena, kui lekitatud informatsiooni kontrollimata jätnud ajakirjaniku võtmetunnistaja on esitanud väär- või kallutatud infot. Lekitatud info puhul peab arvestama, et lekete puhul on lekitajal tavaliselt isiklik agenda. Viimast ütlesid ka intervjuueeritavad, kelle arvates tuleb lekitatud infot kontrollida, aga infot ei tohi jätta kasutamata.

Seda, et allikas jääb anonüümseks, ei saa ajakirjanik alati vältida, ent anonüümne allikas koos autori enda subjektiivseid hinnanguid andvate lausete ja viitamata materjaliga võib

tekitada nii artikli kui ka üldiselt uuriva ajakirjanduse suhtes läbipaistmatust. Uuriv ajakirjandus peaks tõmbama tähelepanu ühiskonna kitsaskohtadele ning käivitama protsesse, et muuta ühiskond paremaks, teisisõnu kajastab uuriv ajakirjandus probleeme, mis on jäänud seni ühiskonna eest varjatuks või tähelepanuta. Mõneti on loogika vastane see, et uuriv ajakirjandus kui vahend võitlemiseks läbipaistmatuse vastu ühiskonnas on niisamuti läbipaistmatu. Varjamine, ebakindlus ja läbipaistmatus ajakirjanduses võib viia välja selleni, et lugejatele võib jääda mulje justkui oleks Eesti ajakirjandus suletud institutsioon, kus infot saadakse lähedaste inimeste käest ning ei hoolita tavainimeste käekäigust meie ühiskonnas. See omakorda võib viia olukorrani, kus üha rohkem inimesi ei usalda ajakirjandust ning otsivad informatsiooni mujalt, mitte peavoolumeedia kanalitest. Informatsioonist üleküllastunud maailmas on aga palju kontrollimata ja väära materjali levitavaid meediakanaleid, mis võivad infoga manipuleerides ja valetades muuta inimeste väärtushinnanguid ja uskumusi, külvata hirmu ja viha.

4.2.3 Bonnieri preemia võidutööde teemad

Teadlased nõustuvad sellega, et uuriva ajakirjanduse teemad on moraalist ja seadusandlusest üleastumine – need on mingit tüüpi vead, seaduslikud või mitte, (de Burgh 2008a; Ettema and Glasser 1998: 13; Stetka et al, 2013: 415, kaudu; Protesse et al. 1991) üleastujaks on inimesed, kelle käes on võim. Bonnieri preemia võidulugude teemade hulgas domineerisid poliitika, majandus, seadusandlus. Niisamuti pidasid ühiskonnale kordaminevat teemat oluliseks ka Bonnieri preemia žüriiliikmed. Nii kollase ajakirjanduse, skandaali tunnuste kui ka uuriva ajakirjanduse tunnuste puhul eeldasid kõikide ajakirjandusliikide teemade tunnused seda, et lugedes on fookuses kellegi eksimused seadusandluse või moraali vastu.

Kõigi ajakirjandusliikide vastava tunnuse kodeerimistulemused olid absoluutsed – artikli tasandil analüüsitud koodid esinesid 22 korda 22 artiklis. Nii võib järeldada, et Bonnieri preemia võidutöö valimisel on artikli teema väga oluline kriteerium. Kui aga teema on nii oluline, kas siis võivad teised kriteeriumid jääda žürii seisukohast tagaplaanile? Nii nagu juba mainitud, rõhutavad Bonnieri preemia žüriiliikmed mõju kriteeriumit ning selle olulisust. Mõne intervjuueeritava vastus aga erines ning väljendas seda, et hinnatavad väärtused on väga erinevad. Näiteks mainis Väino Koorberg, et tema jaoks on väga oluline kirjutamise meisterlikkus ning mõju ta ei fetišeeri. Meelis Mandeli arvates jäävad aga jällegi kõik teised kriteeriumid kõrvale ning mõju on ainus, mis on tõeliselt kaalukas. Lisaks mainis Meelis Mandel ka seda, et loo teema on oluline ning seda just

lähtudes laiast kõlapinnast. Ta kirjeldas, kuidas žüriis on kuus suurte uudistetoimetuste peatoimetajat, kes on igapäevaselt meedias toimuvaga kursis ning kui need kuus inimest lugu ei mäleta, siis ei ole ka sellele uurivale loole ka Bonnieri preemiat terendamas.

Bonnieri preemiale esitatud töö teema võib olla eksklusiivne ja inimestele emotsionaalselt korda minna ning taaskord, võib tekitada laia kõlapinna. Teema võib olla lugejate ja ühiskonna jaoks šokeeriv ja atraktiivne, kuid sellise teema kajastamine ei pruugi ühiskondlikult midagi parandada. Kui aga otsest mõju ei tulene ja lugu ei too kaasa protsesse ühiskonnas, ei ole tegemist enam uuriva ajakirjanduse liigendusse kuuluvaga, vaid pigem on lugu skandaali või kollase ajakirjanduse liiki.

Arvestada tuleb siinkohal aga ka seda, et mõju ei pruugi ning tavaliselt ei avaldu kiiresti. Bonnieri preemiale kandideerimine on piiratud ühe aastaga – ehk 2016. aasta Bonnieri preemiale saab kandideerida vaid selle aastanumbri sees kirjutatud lugudega. Kui mõju selle aja jooksul ei avaldu, siis ei pruugi artikkel žüriiliikmete kinnitusele saada Bonnieri preemiat, küll aga, ütles Merit Kopli, et kuna žüriis on nende väljaannete peatoimetajad, kust on esitatud ka preemiale kandideerivad lood, on võimalus peatoimetajal enda toimetuse lugusid kaitsta ning lubada, et mõju on tulekul.

Kui aga mõju ikkagi ei avaldu, siis on tegemist emotsionaalse laenguga sõnu ja väljendeid kasutades suureks kirjutatud looga, mille tulemuseks on peagi vaibuv meediakära, viimane on aga tunnuste järgi iseloomulik pigem skandaalse kui uuriva ajakirjanduse tunnustele.

4.2.4 Toimetajatöö Bonnieri preemia võiduartiklites

Toimetaja tööd ei saa küll iseloomustada vaid keeruliste terminite väljarookimisega, aga ometigi on see üks osa toimetaja tööst. Keerulisi termineid, mis olid lugudes selgitamata, esines küllaltki palju, arvestades seda, et tegemist on kõige prestiižema uuriva ajakirjanduse preemiaga Eestis. Intervjueeritavad, märkisid, et Bonnieri preemia lugude taga pole vaid ühe ajakirjaniku töö ning mainisid samuti toimetajate töö olulisust.

Probleem keeruliste terminite selgitamisega võib tuleneda Bonnieri preemia võitnud artiklite puhul artikli sarjadest. Tihtipeale ei anta uuriva ajakirjanduse auhinda mitte ühe artikli eest, vaid mitmete samal teemal kirjutatud tööde eest. Küll aga pole keerulisi termineid enam pärast avaartiklit selgitatud, justkui eeldades, et kõik lugejad on esimest

sel teemal kirjutatud artiklit lugenud. Millest võib tuleneda poolik toimetajatöö? Põhjus, miks auditooriumile enam keerulisi termineid ei selgitata, võib tuleneda ka sellest, et ei taheta taas kasutada leheruumi mõningate mõistete selgitamiseks. Keeruliste selgitamata mõistete taga võib olla ka kiirus või eeldus, et inimesed on artiklisarja eelmist lugu juba lugenud ning on mõistetega kursis. Tekstipõhise analüüsiga ei saa kindlalt väita, mis võis olla vajakajäämiste põhjus, kuid kui põhjuseks on kiirustamine kaugeneb lugu uuriva ajakirjanduse tunnustest, kus hinnati pikaajalist uurimist. (Anderson and Benjaminson 1976; Ettema and Glasser 1998: 13; Protess et al. 1992: 4-5; Walton 2010, Stetka et al. 2013: 415, kaudu)

Ka intervjuueeritavad märkisid, et Bonniereri preemia võidutöö on keerulisel teemal kirjutatud artikkel, mis on arusaadav tavainimesele. Väino Koorberg vastas küsimusele, mida tema hindab Bonniereri preemia võidutöodes, et ajakirjanik on lugeja vahendaja ning kui ta seda teha ei oska, siis ta pole hea ajakirjanik. Koorberg lisas, et kunagi on ta näinud Bonniereri preemia kandidaate lugude seas lugusid, mis on keerulisuse poolest pea loetamatud.

Juhul kui ajakirjanduslikus tekstis on toimetajatöö puudulik ning artiklist pole võimalik ilma võõrsõnade leksikonita või eelnevaid artikleid lugedes aru saada, on jäetud lugeja justkui kõrvale ning tekib küsimus, kellele siis lugusid ikkagi kirjutatakse ning mis on lugude kirjutamise eesmärk.

Eesti meediamaaastik on küllaltki killustunud ning lugeja ei pruugi lugeda sama väljaande artikleid järjest samal teemal. Toimetajatöö peab olema looti ühtlane, seda ka artiklisarja puhul.

Kajastades keerulisi teemasid seadusandlusest või poliitikast, mille puhul tundub isiklikust moraalist lähtudes ajakirjanikule, et võimuinstitutsioonid on teinud tavainimesele liiga, on väga oluline kirjutada teema tavainimesele lahti nii, et lugeja teeks esialgu võõra teema endale selgeks. Informeeritud rahvas on altim võtma vastu otsuseid minemaks võimuinstitutsioonide vastu, kui viimased on teinud tavainimesele liiga – nii võib saabuda ka uuriva ajakirjanduse artikli puhul oodatud mõju. Kui aga teema oleks keeruline ja arusaamatu, ei läheks keegi võimuinstitutsioonide käest oma õiguste eest võitlema.

4.3 Edasised uuringud

Käesolevast bakalaureusetööst pidin eemaldama “mõju” kategooria, sest ühiskondliku mõju avaldumist ei saa tekstiliselt uurida. Küll aga saaks edaspidi uurida mõju kui uuriva ajakirjanduse tunnust valides välja mõned Bonniereri preemia võidulood ning uurida täpselt välja, kas ajakirjandusliku loo avaldamisele järgnesid ühiskonnas mingisugused protsessid ning millised need ühiskondlikud protsessid on.

Lisaks saab minu loodud ja selle töö tegemisel korrigeeritud kodeerimistabelit (vt lisa 1) kasutada ka juba suurema valimi Bonniereri preemia või muu uuriva ajakirjanduse pressipreemia lugude analüüsimiseks. Käesoleva bakalaureusetöö tegemisel korrigeeritud kodeerimistabelit saab ka täiendada; lisada juurde ning konkretiseerida tunnuseid eetika konfliktide kategoorias ning sõnakasutuse kategooriasse, eriti mis puudutab emotsionaalse laenguga sõnade ning väljendite kasutamist artiklites. Stetka et al (2013) järgi erineb uuriva ajakirjanduse tase tugevalt võrreldes omavahel erinevaid uuriva ajakirjanduse lugusid. Nii saaks tulevikus uurida Bonniereri preemia võiduartikleid võrreldes neid omavahel lugudes esinevate tunnuste poolest.

KOKKUVÕTE

Uuriva ajakirjanduse lugude puhul tunnustatakse iseseisvat pikaajalist uurimistööd ning ühiskondlike protsesside käivitumist. Eesti Bonnieri preemia võitnud lugusid peetakse Eesti uuriva ajakirjanduse koorekihiks. Ometi esineb tunnustatud lugudes ka sensatsioonilisust ning hinnangulisust, tunnuseid, mis võivad loo juures tekitada läbipaistmatuse tunde.

Käesoleva bakalaureusetöö peamine eesmärk oli otsida uuriva ajakirjanduse, kollase ajakirjanduse ja skandaali tunnuseid Bonnieri preemia võiduartiklitest aastatel 2005-2015, et selgitada välja, milliseid tunnuseid esineb nimetatud artiklites kõige rohkem. Bakalaureusetöö teooria osas koondasin kokku uurivat, kollast ajakirjandust ja skandaali iseloomustavad tunnused.

Analüüsi aluseks oli teooria põhjal loodud tabel uuriva ajakirjanduse, kollase ajakirjanduse ning skandaali tunnustest, millest töötasin välja kodeerimistabeli. Töö empiirilises osas parandasin kodeerimistabelit ning täiendasin seda bakalaureusetöö valmimise käigus. Valminud tabeli alusel analüüsisin kontentanalüüsi meetodil Bonnieri preemia võiduartikleid aastatel 2005–2015 ning kõrvutasin kodeerimistulemused kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil nelja Bonnieri preemia žüriiliikmega teostatud ekspertintervjuude tulemustega. Töö käigus tekkis ka kolme nimetatud kategooria väliseid koode, mille põhjal iseloomustada Bonnieri preemiaga pälvatud artikleid.

Bakalaureusetöö tulemustest lähtudes esines Bonnieri preemia võidulugudes kõige rohkem kollase ajakirjanduse tunnuseid: sensatsioonilist ja moraliseerivat narratiivi. Niisamuti olid lugudes ülekaalukalt esindatud ka emotsionaalse laenguga sõnad, mis viitab sarnasusele Ameerika Ühendriikide prestiižeima pressipreemia Pulitzeri preemia lugudega, Pulitzeri preemia lugude kirjutamisel on Wahl-Jorgenseni (2013) sõnul samuti kasutatud kirjutamisvõtteid, millega anda lugu edasi emotsionaalsemalt. Uuriva ajakirjanduse tunnuste osas Bonnieri preemia töödes esines lugudes ajakirjanike iseseisvat uurimist, mida tõstsid esile nii teooria osas kasutatud autorid kui ka žüriiliikmed ekspertintervjuudes.

Bonnieri preemia lugudes esines seega kõigi kolme ajakirjandusliigi tunnuseid. Töö käigus parandatud ja täiendatud kodeerimistabeli järgi tuleks analüüsida veel Bonnieri preemia võiduartikleid aastatest 1995–2004, et saada üldisem pilt ja võrrelda tunnuste esinemist preemia pälvinud artiklites ka aastate lõikes.

Bakalaureusetöö töö valmimine poleks olnud võimalik ilma autori juhendaja Signe Ivaski ning kaasjuhendaja Halliki Harro-Loidita. Nõuannete eest tänan töö retsensenti Marten Juurikut ning bakalaureusetöö eelkaitsmise komisjoni. Tänan ka Bonnieri preemia žüriiliikmeid Väino Koorbergi, Merit Koplit, Meelis Mandelit ning Sulev Vedlerit analüüsi aluseks olnud ekspertintervjuude eest.

SUMMARY

Bachelor's thesis of Kadri Salamäe "The characteristics of investigative journalism, tabloid journalism and scandals in Bonnier prize-winning articles in 2005-2015", supervised by Signe Ivask (MA) and Halliki Harro-Loit (PhD) at University of Tartu.

In investigative journalism stories journalist's independent long-term research and actuating of social processes are highly recognised. Bonnier prize-winning stories in Estonia are considered to be the *crème de la crème* of investigative journalism. However, there are some characteristics, like sensational narrative and evaluativity, in these prize-winning stories that could lead to lack of transparency.

The main purpose of this thesis was to search for the characteristics of investigative journalism, tabloid journalism and scandals in Bonnier prize-winning articles in 2005-2015 in order to determine which characteristics dominate in the award-winning articles. In the theoretical part of the bachelor's thesis I gathered together theoretical material about the characteristics of investigative journalism, tabloid journalism and scandals.

The analysis was based on the table I put together considering all the features of the journalism styles mentioned from which I created a unique coding system. In the empirical part of the thesis, I corrected the code set and supplemented it in the process of writing the thesis. According to the completed coding system, I analysed Bonnier prize-winning articles in 2005-2015 and examined the coding results side by side with the results from four interviews with the Bonnier prize jury. In the process of writing the Bachelor's thesis some off-category codes were inductively created. As I analysed the articles only according to textual material, it was impossible to reach results in some categories, in addition to that, many of the features in various categories appeared to have a lot of similarities.

Based on the results of the research the features that dominated in the Bonnier prize-winning articles were the characteristics of tabloid journalism – sensational and moralising narrative. Similarly, the results showed that journalists used a lot of emotionally-charged words in the articles, which refers to a similarity to the most prestigious journalism prize in the United States of America, the Pulitzer Prize.

According to Wahl-Jorgensen (2013) journalists who win Pulitzer journalism prize are also using various techniques to communicate their stories to the public emotionally. However, signs for investigative journalism's features in Bonnier prize-winning articles cannot be unrecognised. Journalist's independent research was highly represented in award-winning stories, also, independent research was a feature that was frequently mentioned in the interviews by the members Bonnier prize jury.

Consequently, all three media type's features were represented in Bonnier prize-winning stories. Coding system which was corrected in the process of the thesis could be used to analyse Bonnier prize-winning articles in 1995-2004 to compare the occurrence of these characteristics in award-winning articles over the years.

KASUTATUD KIRJANDUS

Anvelt, K. (2014). Dopinguskandaal: arst andis komisjonile uusi nimesid. *Eesti Päevaleht*, 7. jaanuar. Kasutatud 28.03.2016

<http://epl.delfi.ee/news/eesti/dopinguskandaal-arst-andis-komisjonile-uusi-nimesid?id=67563544>

Anvelt, K. (2014). Dopinguarst Vitali Bernatski kasvuhormoonist jagus vähemalt 92 kuuriks. *Eesti Päevaleht*, 8. jaanuar. Kasutatud 28.03.2016

<http://epl.delfi.ee/news/eesti/dopinguarst-vitali-bernatski-kasvuhormoonist-jagus-vahemalt-92-kuuriks?id=67570480>

Anvelt, K. (2014). Vaata: seitse apteegiarvet, mis tõendavad Bernatski dopinguäri. *Eesti Päevaleht*, 8. jaanuar. Kasutatud 28.03.2016

<http://epl.delfi.ee/news/eesti/vaata-seitse-apteegiarvet-mis-toendavad-bernatski-dopinguari?id=67572134>

Anvelt, K. (2014). Dokumendid seovad dopinguskandaaliga suusakuulsus Raul Ollet. *Eesti Päevaleht*, 9. jaanuar. Kasutatud 28.03.2016

<http://epl.delfi.ee/news/eesti/dokumendid-seovad-dopinguskandaaliga-suusakuulsus-raul-ollet?id=67578472>

Anvelt, K. (2014). Dopingukahtlusega sportlased keeldusid doktor Bernatskiga vastandamisest. *Eesti Päevaleht*, 4. juuni. Kasutatud 28.03.2016

<http://epl.delfi.ee/news/eesti/dopingukahtlusega-sportlased-keeldusid-doktor-bernatskiga-vastandamisest?id=68810197>

Bell, A. (1991). *The Language of News Media*.

Benjaminson, P., Anderson, D. (1990). *Ethics of investigative reporting*. Iowa State University Press.

Brighton, P., Foy, D. (2007). *News Values*.

Flick, U. (2006). *An Introduction to Qualitative Research*. London etc.: SAGE Publications.

Filippov, J.(2007). Võru narkokullerid vallutavad maailma. *Eesti Ekspress*, 6. september. Kasutatud 28.03.2016 <http://ekspress.delfi.ee/kuum/voru-narkokullerid-vallutavad-maailma?id=69131641®=1>

Filippov, J., Kivi, K. (2007). Narkomuul pihib: “Käisin Aafrikas kokaiini järel” (lisatud KAART). *Eesti Ekspress*, 15. november. Kasutatud 28.03.2016 <http://ekspress.delfi.ee/kuum/narkomuul-pihib-kaisin-aafrikas-kokaiini-jarel-lisatud-kaart?id=69149391>

Filippov, J., Kivi, K. (2009). Eestist pärit narkomuulad tabati eelmisel aastal 11 riigis. *Eesti Ekspress*, 19. jaanuar. Kasutatud 28.03.2016
<http://ekspress.delfi.ee/kuum/eestist-parit-narkomuulad-tabati-eelmisel-aastal-11-riigis?id=27685093>

Harro-Loit, H., Paimre, M. (2011). Media generated news waves – catalysts for discursive change: The case study on drug issues in Estonian print media. *Journalism*, mai, vol 12 nr. 4, 433-448.

Heinsalu, K. (2006). Arco vara küsib korteriosijatelt kolmandiku raha juurde. *Äripäev*, 8. november. Kasutatud 28.03.2016
<http://www.aripaev.ee/uudised/2006/11/07/arco-vara-kusib-korteriosijatelt-kolmandiku-raha-juurde>

Horrie, C. (2008). Investigative Journalism and English Law. H. de Burgh (Toim). *Investigative Journalism*, (lk 114-129). London, New York: Routledge.

Juurik, M. (2012). *Metoodiline vahend väärtusselituse arendamiseks*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

Jõesaar, T. (2015). Imeravimi usku vanemad joodavad lastele mürgist kloordioksiidi. *Eesti Päevaleht*, 17. september. Kasutatud 28.03.2016
<http://epl.delfi.ee/news/eesti/imeravimi-usku-vanemad-joodavad-lastele-murgist-kloordioksiidi?id=72470031>

Jõesaar, T. (2015). Kloordioksiidi gruppi kuuluvad ka arst, teaduste doktor ja terviseedendaja. *Eesti Päevaleht*, 21. september. Kasutatud 28.03.2016
<http://epl.delfi.ee/news/eesti/kloordioksiidi-gruppi-kuuluvad-ka-arst-teaduste-doktor-ja-terviseedendaja?id=72498263>

Jõesaar, T. (2015). Vanemad tegid Kukuškini õhutusel vähihaigetele lastele kloordioksiidi klistiiri. *Eesti Päevaleht*, 2. oktoober. Kasutatud 28.03.2016
<http://epl.delfi.ee/news/eesti/vanemad-tegid-kukuskini-ja-veski-ohutusel-vahihaigetele-lastele-kloordioksiidi-klistiiri?id=72583497>

Järv, M., Leitmaa, D. (2014). Bonnieri võitnud lugu: Võltsing Reformierakonna juhatuse valimistel. *Eesti Ekspress*, 21. veebruar. Kasutatud 28.03.2016
<http://ekspress.delfi.ee/kuum/bonnieri-voitnud-lugu-voltsing-reformierakonna-juhatuse-valimistel?id=66206976>

Kalmus, V. (2015). *Standardiseeritud kontentanalüüs*. Kasutatud 04.04.2016
<http://samm.ut.ee/kontentanalyyis>

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Kasutatud 04.04.2016
<http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyyis>

Kasenõmm, K. (2014). *Ajakirjanduse muutuvad funktsioonid uudistest üleküllastunud*

ühiskonnas. Magistritöö. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.

Kivi, K. (2013). VANA KULD: Noored eestlased Ladina-Ameerika narkokatlas. *Eesti Ekspress*, 7. oktoober. Kasutatud 28.03.2016 <http://ekspress.delfi.ee/kuum/vana-kuld-noored-eestlased-ladina-ameerika-narkokatlas?id=66856937>

Koch, T. (2010). Vastuluure kirjeldab Edgar Savisaart Venemaa mõjuagendina. *Postimees*, 16. detsember. Kasutatud 28.03.2016 <http://pluss.postimees.ee/358104/vastuluure-kirjeldab-edgar-savisaart-venemaa-mojuagendina>

MacFayden, G. (2008). *The Practices of Investigative Journalism*. H. de Burgh (Toim). *Investigative Journalism* (lk 138-156). London, New York: Routledge.

Protess, L. D., Cook, L. F., Doppelt, C. J., Ettema, S. J., Gordon, T. M., Leff, R. D., Miller, P. (1991). *The Journalism of Outrage: Investigative Reporting and Agenda Building in America*. New York: The Guildford Press.

Raidla, P. (2005). Ain Hanschmidtist sai üleöö 700 miljoni mees. *Äripäev*, 24. august. Kasutatud 28.03.2016 <http://www.aripaev.ee/uudised/2005/08/23/ain-hanschmidtist-sai-uleoo-700-miljoni-mees>

Reiljan, P. (2009). Fondide kaotuses süüdi eneseimetlus. *Äripäev*, 5. juuni. Kasutatud 28.03.2016 http://www.aripaev.ee/uudised/2009/06/05/Fondide_kaotustes_suudi_eneseimetlus

Reiljan, P. (2009). Swed põletas pensioniraha kuumal ajal. *Äripäev*, 5. oktoober. Kasutatud 28.03.2016 http://www.aripaev.ee/uudised/2009/10/05/Swed_poletas_pensioniraha_kuumal_ajal

Reiljan, P. (2009). Swedbanki mäng kahel eritoolil. *Äripäev*, 15. oktoober. Kasutatud 28.03.2016 http://www.aripaev.ee/uudised/2009/10/15/Swedbanki_mang_kahel_eri_toolil

Reiljan, P. (2014). Maanteeameti juhid riigi kulul suusakuurortis. *Äripäev*, 30. september. Kasutatud 28.03.2016 <http://www.aripaev.ee/uudised/2014/09/30/maanteeameti-juhid-riigi-kulul-suusakuurortis>

Spark, D. (1999). *Investigative Reporting – a study in technique*. Butterworth-Heinemann Linacre House.

Sparks, C. (2000). Introduction: The Panic over Tabloid News. C. Spark, J. Tulloch (toim). *Tabloid Tales – global debates over media standards*. 1-40. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Stetka, V., Örnebring, H. (2013). Investigative Journalism in Central and Eastern Europe: Autonomy, Business Models, and Democratic Roles. *The International Journal of Press/Politics*. 18(4), 413-435.

Thompson, J. B. (2000). *Political Scandal: power and visibility in the media age*.

Vahter, T. (2008). Heiki Kranich üürib maadevahetajatelt luksuskorterit. *Eesti Ekspress*, 8. veebruar. Kasutatud 28.03.2016 <http://ekspress.delfi.ee/kuum/heiki-kranich-uurib-maadevahetajatelt-luksuskorterit?id=69161535>

Vahter, T. (2013). VANA KULD: Margus Kübar ja Selid ajasid koos bisnist. *Eesti Ekspress*, 18. detsember. Kasutatud 28.03.2016 <http://ekspress.delfi.ee/kuum/vana-kuld-margus-kubar-ja-selid-ajasid-koos-bisnist?id=27682593>

Wahl-Jorgensen, K. (2013). The strategic ritual of emotionality: A case study of Pulitzer Prize-winning articles. *Journalism*. 14(1). 129-145.

Waisbord, S. R. (2004). Scandal, media on citizenship in Contemporary Argentina. *American Behavioral Scientist*. aastakäik, leheküljed.

Zelizer, B. (2000). Foreword. C. Sparks, J. Tulloch (toim). *Tabloid Tales – global debates over media standards*. iv-vi. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Eesti ajakirjanduseetika koodeks. (1998). Kasutatud 09.01.2016 <http://www.eall.ee/eetikakoodeks.html>

Eesti Ajalehtede Liidu kodulehelehekülg, Kasutatud 03.01.2016

Eesti Ekspress. (2014). *Bonnieri preemia 2013 võitsid Eesti Ekspressi ajakirjanikud*. Kasutatud 09.01.2016 <http://ekspress.delfi.ee/kuum/bonnieri-preemia-2013-voitsid-eesi-ekspressi-ajakirjanikud?id=67999725>

Eesti Päevaleht. 2015. *Eesti Päevalehe ajakirjanik Kärt Anvelt pälvis Bonnieri preemia*. Kasutatud 09.01.2016 <http://epl.delfi.ee/news/eesi/eesi-paevalehe-ajakirjanik-kart-anvelt-palvis-bonnieri-preemia?id=70889569>

Äripäev. (2013). *Bonnieri preemia võitis Piret Reiljan*. Kasutatud 09.01.2016 <http://www.aripaev.ee/uudised/2013/02/26/bonnieri-preemia-voitis-piret-reiljan>

Äripäev. (2015). *Bonnieri preemia võitis Kärt Anvelt*. Kasutatud 09.01.2016 <http://www.aripaev.ee/uudised/2015/02/26/bonnieri-preemia-voitis-kart-anvelt>

LISAD

Lisa 1. Kodeerimisjuhend

BONNERI PREEMIAGA PÄRJATUD ARTIKLI ÜLDANDMED					
1	Väljaanne	Väljaanne, kus artikkel on ilmunud			1
2	Artikkel	Preemiaga pärjatud artikli pealkiri			2
3	Autor/autorid	Ajakirjanik(ud), kes on märgitud artikli autoriteks			3
4	Artikli ilmumise kuupäev	Artikli ilmumise kuupäev artikli päises või jaluses			4
5	Link artiklile	Artikli veebilehekülje aadress			5
Artikli sisu					
6	Artikli teema	Mis teemat artikkel käsitleb?	Sotsiaalhoolekanne	Artiklis mainitakse sotsiaalhoolekannet	6a
			Julgolek	Artiklis mainitakse julgolekut	6b
			Majandus	Artiklis mainitakse majandust	6c
			Seadusandlus	Artiklis mainitakse seadusandlust	6d
			Politika	Artiklis mainitakse poliitikat	6e
			Sport	Artiklis mainitakse sporti	6f
			Tervishoid	Artiklis mainitakse tervishooidu	6g
7	Artikli teksti päritolu		Viidatud materjal	Viidatud suulisele või kirjalikule allikale	7a
			Vitama materjal	Autori enda tekst	7b
8	Uuriva ajakirjanduse tunnused		Pikaajaline uurimisprotsess	Artiklis on viide pikaajalisele uurimistööle	8a
			Rohkem kui kolm allikat	Artiklis on kasutatud rohkem kui kolme allikat	8b
			Teemadeks on moraalist ja seadusandlustest üleastumine	Artikli teemadeks on kellegi või millegi üleastumine moraalist ja seadustest	8c
			Iseseisev uurimine	Artikli sisu eeldab iseseisvat uurimist, mitte dokumentide lekkeid	8d
			Lähed kaugemale süüdistusest	Artikli sisu nõuab, et keegi võtaks vigade eest vastutuse	8e
9	Skandaali tunnused	Kas artikkel kajastab skandaali?	Allikateks on kõrvalelased isikud	Artiklis viitavad sõna inimesed, kes pole teemaga otseselt seotad	9a
			Eeldab üleastumist moraalist, väärtustest, normidest	Artikkel käsitleb millegi või kellegi üleastumist moraalist, väärtustest ja normidest	9b
			Sisaldab saladust ja varjamist	Artiklis on viidatud saladustele ja varjamisele	9c
			Paljastab kahjustab reputatsiooni	Artikkel ehk paljastus võib rikkuda loo tegelaste reputatsiooni	9d
10	Kollase ajakirjanduse tunnused	Kas uuriv artikkel sarnaneb kollasele ajakirjandusele?	Avalik hukkambõst	Artikli sisu kutsub esile avalikkuse hukkamõistu	10a
			Moraliseerivad lood	Artikli sisu on moraliseeriv	10b
			Sensatsiooniline narratiiv	Artiklis esineb sensatsioonilist narratiivi, kuulajute, kinnitamata infot	10c
			Teemaks reeglite rikkumine	Artikkel käsitleb reeglite rikkumist	10d
			Prominentsuse kriteerium	Artikli allikad on prominentsed	10e
Keelekasutus					
11	Artikli arusaadavus	Kas keerulisemad terminid on artiklis selgitatud?	Ei	Artiklis esinevad laiemale üldsusele keerulisemad terminid ei ole lahti seletatud	11a
			Jah	Artiklis esinevad laiemale üldsusele keerulisemad terminid on lahti seletatud	11b
12	Emotsionaalse konnotatsiooniga sõnad	Kas autor kasutab emotsionaalse konnotatsiooniga sõnu?	Jah	Autor kasutab emotsionaalse konnotatsiooniga sõnu	12
Eetilised dilemmad					
13	Salajane info	Kas artiklis on mainitud salajase info kasutamist?	Jah	Artiklis on mainitud salajaste allikate kasutamist	13
14	Materjali valiidus	Kas artiklis esitatud materjal on täiesti valiidne?	Sõnade "viidetavalt", "kuuldavasti" jms kasutus	Artiklis on kirjutatud "viidetavalt", "kuuldavasti" ja/või muid tinglikke väljendeid	14
Mõju					
15	Protsess või üksikisik	Kas artiklis kajastati protsessi või kirjeldati üksikisikute tegevust?		Artiklis on kajastatud protsessi	15a
				Artiklis on kajastatud üksikisikute tegevust	15b

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Kadri Salamäe _____
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 24.11.1991 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
“Uuriva ajakirjanduse, kollase ajakirjanduse ning skandaali tunnused Bonniereri preemia
võidutöodes aastatel 2005-2015”,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Signe Ivask (MA) _____,
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse
kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ 01.06.2016__ (*kuupäev*)